

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

128582

**KENTSEL KAMUSAL ALANLARDAKİ TEKNOLOJİK
GELİŞMELERİN MİMARLIK ORTAMI İLE
İLİŞKİLENDİRİLMESİ**

**TC. YÜKSEKÖRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Mimar Banu TOMRUK

**F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı Bilgisayar Ortamında Mimarlık Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Necati İNCEOĞLU

Doc. Dr. Murat Soygenç
İnşaat

128582

İSTANBUL, 2002

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ŞEKİL LİSTESİ.....	iii
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
1. KONUNUN KAPSAMI VE SINIRLARI.....	1
2. KAMUSAL ALAN, KAMUSAL İLİŞKİ.....	3
2.1 Antik Yunan ve Roma'da Kamusal Alan	3
2.2 19.yy. Öncesi Avrupa Kenti	6
2.3 Endüstri Devrimi Sonrası Kent.....	9
2.4 Kamusal İlişki.....	17
3. FİZİKSEL KAMU MEKANLARINDA İŞLEVSEL ESNEKLİK	21
3.1 Açık Kamusal Alanların İşlevsel Esnekliği.....	21
3.2 Teknolojik Donanımın Mekansal Konumlanması.....	26
3.3 Fiziksel Elektronik Kamusal Alanlar	28
4. FİZİKSEL KAMUSAL ALANLARDAKİ DEĞİŞİM :TEKNOLOJİNİN MEKANA VE YAŞANTIYA UYARLANMASI.....	31
4.1 Agoralardan Elektronik Mekanlara	31
4.2 Teknoloji ve Gündelik Hayat	33
5. SANAL (ELEKTRONİK) KAMUSAL ALANLAR	35
5.1 Sanal Kamusal Alanlarda Mekan Kavramı.....	35
5.2 Sanal Topluluklar.....	38
5.3 Sanal Kamusal İlişki	39
6. SONUÇ	42
KAYNAKLAR	43
ÖZGEÇMİŞ.....	46

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1	Xurban.net sitesinden bir imge.....	1
Şekil 2.1	Morgantina'daki agoranın genel görünümü (İtalya).....	3
Şekil 2.2	Mısır hiyeroglifinde kenti gösteren ilk işaretlerden biri (Joseph Rykwert, the idea of a town : the anthropology of urban form in rome, italy and the ancient world isimli kitaptan).	4
Şekil 2.3	Eleusis'teki forumun genel görünümü (Yunanistan).....	5
Şekil 2.4	Antik Yunan'da kolezyum (Leo C. Curran, 1996)	5
Şekil 2.5	Kamusal alanda Rönesans etkisi - Campidoglio'nun (Roma) Michelangelo tarafından düzenlenmeden önceki ve sonraki hali	7
Şekil 2.6	Venedik: On altıncı yüzyılda tasarlanan San Marco Meydanı.....	8
Şekil 2.7	İngiltere'de bir endüstri bölgesi : Colne Valley, Yorkshire.....	9
Şekil 2.8	1800-1870 yılları arası Londra'nın gelişmesi.....	9
Şekil 2.9	Paris: Avenue de l'Opera'nın yapılması için girişilen yıkımı gösteren harita ..	10
Şekil 2.10	Paris : Champ Elysee, Etoile bölgesi ve çevresi	11
Şekil 2.11	Paris: Monet tarafından yapılan Capucines Bulvarı resmi, 1873.....	12
Şekil 2.12	Gustave Doré, 1872, Londra şehir trafiği.....	13
Şekil 2.13	Gustave Doré, 1872, Londra'da sıra evler	13
Şekil 2.14	Howard'ın bahçe şehir önerisini açıklayan diyagramlar.....	14
Şekil 2.15	Le Corbusier'nin modern kent düzeni için çizdiği eskiz (La Ville Radieuse'den).....	15
Şekil 2.16	Paris, Champs Elysées ; The Mall, Washington ; ve Berlin'in ana kuzey-güney aksını aynı ölçekte karşılaştıran diyagram (Architecture Criticism Ideology- Princeton Architectural Press isimli kitaptan).....	16
Şekil 2.17	Henri Cartier Bresson, 'The Onlookers', 1928.	17
Şekil 3.1	Andreas Gursky, 'Mayıs Günü IV', kromojenik renkli baskı, Modern Sanat Müzesi, New York.....	21
Şekil 3.2	İstanbul,Haliç'te festival kutlaması.....	22
Şekil 3.3	İstanbul, Mısır Çarşısı'nda kurulan pazar yeri.....	22
Şekil 3.4	İstanbul, Taksim Meydanı'nda yapılan bir tören (Maynard Owen Williams, 1945).	23
Şekil 3.5	Prag'daki bir meydanda caz çalan müzisyenler.	23
Şekil 3.6	Geleneksel Türk evinde, odalar arası ortak mekan sofanın dolaşım ve oturma bölümleri (Küçükerman, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi kitabından).....	24
Şekil 3.7	Geleneksel Türk evinin yaşama birimleri ve birimler arası ortak alan açısından kıyaslanması (Küçükerman, 1996).	24
Şekil 3.8	Mutfakta yer alan, depolama, yıkama, hazırlık ve pişirme eylem alanlarının biçimlenişi (Arcan ve Evcı, 1992).	25
Şekil 3.9	Farklı boyutlardaki dev ekranları ve kullanılan donanımları gösteren şema. ...	26
Şekil 3.10	2002 deki dünya futbol kupasının meydanlarda dev ekrandan yayımlanışı.	27
Şekil 3.11	Hyde Park'ta düzenlenen bir multivizyon gösterisi.....	27
Şekil 3.12	Times meydanının sırasıyla 1904, 1920, 1950'deki ve bugünkü durumunu gösteren fotoğraflar (kaynak: http://www.metropolismag.com/html/content_0298/fe98pvc.htm).....	28
Şekil 3.13	İngiltere'de eğlence amaçlı yoğun olarak kullanılan Picadilli Caddesi'ndeki bina cephelerinden bir örnek.....	28

Şekil 3.14	Yüksek binaların kör duvarlarının reklam ve ilan panolarıyla donatılmasına tepki olarak hazırlanmış bir tasarım(Mari Fujita, Oliver Neumann ve Damon Rich).....	29
Şekil 3.15	Eylül 1997 den beri Linz’de sergilenmekte olan ‘BeWare 01’ isimli enstalasyon.	29
Şekil 3.16	İnteraktif kamusal alan elemanlarına örnek bir fikir projesi: ‘Aegis Hyposurface’(decoi architects)	30
Şekil 5.1	Ocak 2000 itibariyle internet çekirdeğinin topolojisi (Mimarlık ve Sanallık, s.47).....	37
Şekil 5.2	Uluslararası internet trafik akış grafiği (Mimarlık ve Sanallık, s.47)	37

ÖNSÖZ

Tez çalışması süresince bana rehberlik eden ve birikimini paylaşan tez danışmanım Prof. Dr. Necati İnceoğlu'na, gösterdiği teşvik ve yakın ilgi için içtenlikle teşekkür ederim. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde, şehirlerin oluşumuna ve sosyal yapısına ilişkin, 'Konut Üretimi' adı altındaki dersleriyle kamusal alan kavramına ilgi duymama sağlayan, Doç. Dr. İhsan Bilgin'e, araştırma sürecinde yapmış olduğu titiz eleştiriler ve ayırmış olduğu vakit için teşekkürlerimi sunarım.

Tüm yaşantım boyunca bana destek olan, varlıklarıyla bana güç veren ebeveynlerim Esmer ve Halil Tomruk'a, ikiz kardeşim Dinçer Tomruk'a, gösterdikleri anlayış ve sabır için sonsuz teşekkürler. Ayrıca verdikleri moral ve teknik destek için çok değerli arkadaşlarım Burak Turgutoğlu ve Elif Kendir'e teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmada kamusal alan kavramı; fiziksel kamusal alanlar ve sanal (elektronik ortamdaki) kamusal alanlar olmak üzere iki ayrı bağlamda ele alınmaktadır. Fiziksel kamusal alanlar; tarihsel gelişimi ve kullanım çeşitliliği, teknolojinin gelişmesi ile ne gibi değişimlere uğradığı ve bunun fiziksel mekandaki etkileri üzerinden incelenirken, sanal kamusal alanlar; mekan kavramına getirdiği yeni boyut, günlük yaşantıya etkileri ve kamusal ilişkide yarattığı dönüşümler açısından tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra kamusal alanın yapısı ve önemi, yeni bir ortam/medya/araç olan İnternet'in kamusal alan için vaadettikleri incelenmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki varsayım tezin tartışma çerçevesini çizmektedir; Elektronik donanımlı kamusal alanlar, geleneksel kamusal alanlara göre daha tanımlıdır ve esnek kullanıma daha kapalıdır. Fiziksel elektronik kamusal alanlarda esneklik fiziksel mekandan teknolojik elemana geçmektedir. Sanal kamusal alanlar ise anarşik ve interaktif doğaları sayesinde sınırsız bir iletişim ve katılım olanağı sağlamakta ancak uzlaşmada yarattığı güçlük ve toplumun yalnızca belirli kesimlerinin etkin kullanımına hizmet etmeleri ile fiziksel kamusal alanların yerini almaktan çok onlara bir alternatif oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kamusal alan, teknoloji, işlevsel esneklik, sanal kamusal alan, kamusal ilişki.

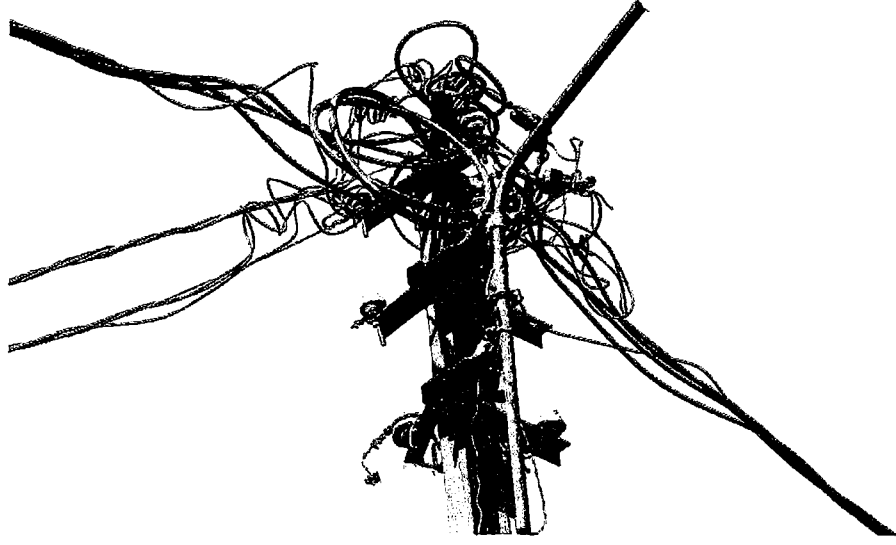
ABSTRACT

This study aims to take a brief look at the public sphere in architectural context. It considers public sphere as physical and virtual public spaces. The initial stage of work covers the historical improvement and diversity of usage in physical public spaces. The second stage investigates alterations on physical public spaces with the improvement of technology. The following section includes virtual public spaces as new dimension of public sphere and argues the potential of internet as new public spaces. The final section derives from the assumption that the physical public space which is surrounded by technological components moves its flexibility and diversity of usage from place to technological part. Virtual public spaces constitute an alternative to physical public spaces instead of replacing their function.

Keywords : Public sphere, technology, functional flexibility, electronic public space, public relation.

1. KONUNUN KAPSAMI VE SINIRLARI

Şekil 1.1 Xurban.net sitesinden bir imge

Kamusal alan, kapsadığı disiplinler ve içerdiği anlamlar açısından oldukça karmaşık bir kavramdır. Mekansal bağlamda meydanlar, parklar, bulvarlar, caddeler hatta yaya yolları gibi açık alanları içerirken, alışveriş merkezleri, kafeler, yönetim binaları, kültür merkezleri ve bunlar gibi yarı-açık veya kapalı mekanlar da kamusal alan kapsamına girer. Ancak kamusal alan mekansal anlamının yanısıra, bireylerin ve grupların biraraya gelerek iletişim kurduğu, katılım sağladığı yerler olması dolayısı ile sosyal ve siyasi bilimlerinde dahil olduğu pek çok farklı disipline hitap eden bir kavram olma özelliği taşır.

Böylesine geniş kapsamı içeren bir konuyu bir tez dahilinde her yönüyle tanımlamak epey güç bir durumdur. Bu sebeple çalışma dahilinde kamusal alan kavramının belli bazı yönlerine güncel bir anlayış getirilmesi hedeflenmiştir. İnceleme konusu olarak açık kamusal alanlar (meydanlar, parklar, bulvarlar, caddeler) ve bu alanlardaki teknolojik elemanlar seçilmiştir. Ayrıca iletişim devrimiyle günlük hayata giren İnternet'in kamusal alan olarak taşıdığı potansiyel de çalışmanın bir diğer konusudur.

Kamusal alan kavramı; fiziksel kamusal alanlar ve sanal (elektronik ortamdaki) kamusal alanlar olmak üzere iki ayrı bağlamda ele alınacaktır. Fiziksel kamusal alanlar; tarihsel gelişimi ve kullanım çeşitliliği, teknolojinin gelişmesi ile ne gibi değişimlere uğradığı ve bunun fiziksel mekandaki etkileri üzerinden incelenirken, sanal kamusal alanlar; mekan

kavramına getirdiği yeni boyut, günlük yaşantıya etkileri ve kamusal ilişkide yarattığı dönüşümler açısından tartışılacaktır. Bunun yanı sıra kamusal alanın yapısı ve önemi, yeni bir ortam/medya/araç olan İnternet'in kamusal alan için vaadettikleri incelenecektir.

Bu bağlamda aşağıdaki varsayım tezin tartışma çerçevesini çizecektir; Elektronik donanımlı kamusal alanlar, geleneksel kamusal alanlara göre daha tanımlıdır ve esnek kullanıma daha kapalıdır, tıpkı geleneksel Türk evi ile modern oturma odası arasındaki fark gibi. Örneğin modern bir mutfak teknolojik donanımı ile oturma odasından ayrılmıştır. Oysa geleneksel mekanda aynı alan birden fazla işlev için kullanılabilir. Fiziksel elektronik kamusal alanlarda esneklik fiziksel mekandan teknolojik elemana geçmektedir. Sanal kamusal alanlar ise fiziksel kamusal alanların yerini almaktan çok ona bir alternatif oluşturmaktadır.

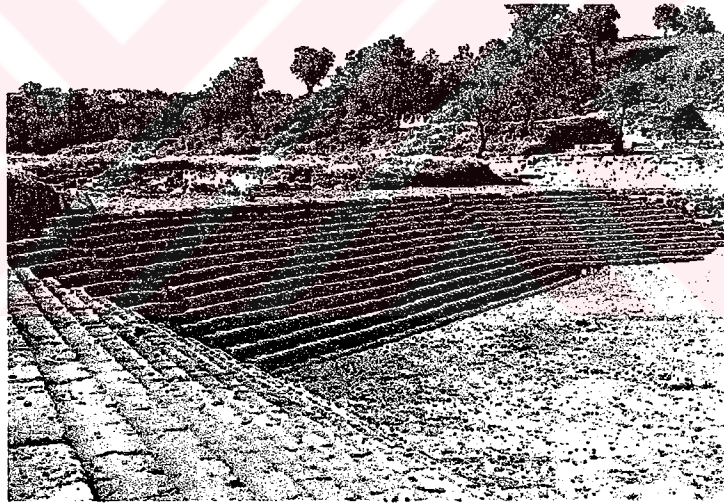
Kentsel kamusal alanların tarihsel gelişimi incelenirken, belirgin dönüşümlerin yaşandığı yerler olması nedeni ile ağırlıkla Avrupa kentlerinden örnekler verilmiştir. Ancak incelenen kamusal alan belli coğrafi bölgeler değil, kavramı oluşturan ortak özellikleri yansıtan saptanmış sekilerdir.

2. KAMUSAL ALAN, KAMUSAL İLİŞKİ

2.1 Antik Yunan ve Roma'da Kamusal Alan

İnsanların yaşamlarını devam ettirmek ve türlerinin devamını sağlamak amacıyla var oldukları özel yaşam dışında kamusal bir hayatın olduğunu ilk fark eden antik Yunanlılardı. M.Ö. I. binin ilk yarısında gelişmeye başlayan Yunan kentleri M.Ö. 6. yüzyılda bağımsız birer siyasi organizasyon olan "polis" haline geldiler. M.Ö. 6. yüzyıl Yunanistanı ve sonrası batı entelektüel birikiminde en çok referans alınan tarih parçasıdır.

Önceleri yüksek bir tepe üzerine kurulmuş "Akropol" ve tepe yamacındaki mahallelerden oluşan kentler, siyasi nitelikleri öne çıkınca mimari yapı değişikliğine de uğradılar. Akropol önemini yitirdi. Daha düz bir arazide yer alan ve çoğunlukla da kendiliğinden yavaş yavaş inşa edilmiş "agora" kent yaşamının en önemli ve ayırdedici mekanı haline gelmeye başladı (Eşitmez 1996).

Şekil 2.1 Morgantina'daki agoranın genel görünümü (İtalya)

Kent yaşamı eski Yunan ve Roma döneminden çok daha önceleri ortaya çıkmış olmasına karşın, asıl anlamını bu dönemlerde kazanmış gibidir. Bunun nedeni eski Yunan ve Roma dünyasında kentlerin öneminin ısrarla vurgulanması ve uygarlıkla aynı anlamda düşünülmesidir.

Antik Yunan'da kentin siyasi, ekonomik, toplumsal ve dinsel işlevleri, kamu yapılarına ve bunların kent çevresi içerisindeki konumlarına yansımıştır. Kentin siyasi ve yönetsel rolüne en çok agora ve forum tanıklık eder. Bunlar Yunan ve Roma kentinin kalbidir ve

kentin geri kalan kısımlarına sokak ağları ile bağlanmışlardır. Akropolis gibi, forum ve agora da bir kentin yönetsel ve siyasal bağımsızlığının bir göstergesidir. Agora-forum'un ikinci işlevi de kentin toplumsal merkezi olmasıdır. Eğlenceler, yarışmalar ve diğer etkinlikler bu amaçla daha özelleşmiş yapılar geliştirilinceye kadar agora ya da forum alanlarında sürdürülmüştür.

Agoralar, çeşitli konularda tartışmaların yürütüldüğü ve kararların doğrudan demokrasi yöntemiyle alındığı meydanlar olma özelliği taşımaları ile demokrasi kavramının oluşmasına aracılık eden mekan olma niteliği taşırlar.

Agora'nın tam olarak kelime anlamı halka açık, ticari, resmi, adli ve dini işlerin yapıldığı, içinde stoaların ve dükkanların yanı sıra tapınak ve sunakların da yer aldığı pazar yeridir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere birden fazla fonksiyon yüklenen bu meydanlar tezin daha sonraki bölümlerinde konu edilecek işlev çeşitliliği açısından zengin mekanlardır.

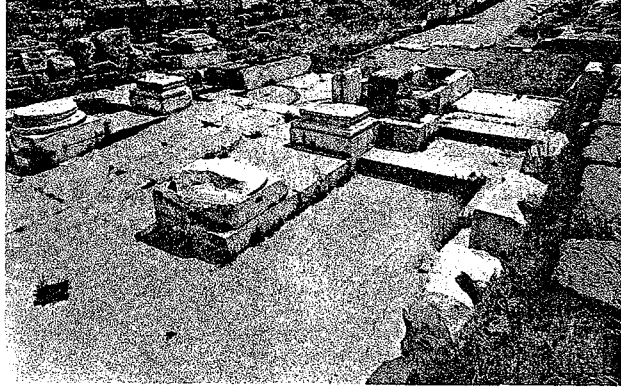

Şekil 2.2 Mısır hiyeroglifinde kenti gösteren ilk işaretlerden biri (Joseph Rykwert, the idea of a town : the anthropology of urban form in rome, italy and the ancient world isimli kitaptan).

Bu hiyeroglif işareti, yani çember içinde haç, kentin en basit, en sürekli imajlarından ikisini göstermektedir. Çember basit, kesintisiz, kapalı bir çizgidir: Bir kuşatmayı, bir suru ya da kent meydanı gibi bir alanı gösterir; bu kuşatmanın içinde yaşam gelişmektedir. Haç ise net bir şekilde birleşen çizgilerin en basit biçimidir: Çevresel boyutu belirleyen sınırın simgesi olan çembere karşılık, haç, çevresel gelişimin belki de en eski örneğidir. Birbirini kesen çizgiler, caddeleri ızgara şeklinde yaparak sınırları belirlemenin en basit yolunu simgeler (Sennett 1992).

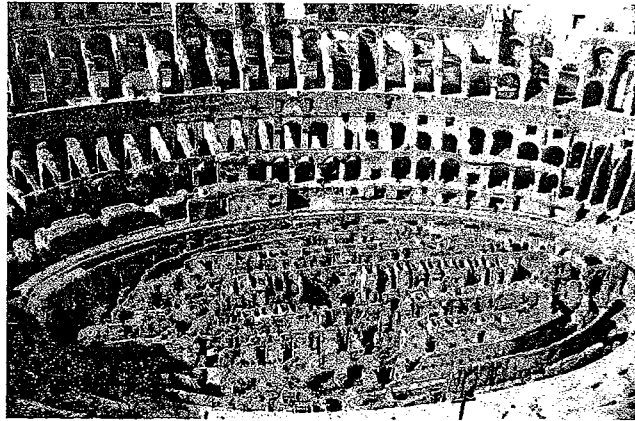
Sennett, Roma kentinin planlama sürecini bu benzetme ile anlatır. Yeni ele geçirilen bir yerleşim bölgesine ilk önce ortada kesişen iki cadde ile dört parçaya bölünmüş kare ya da dikdörtgen şeklinde bir askeri kamp kurulmaktadır. İlk dönemlerde ana çadırlar bu iki ana caddenin kesişme noktasına kurulup, kavşağın tam kuzeyine de forum yerleştirilmektedir. Eğer bu yerleşim yeri başarılı olursa çevreyle merkez arasındaki boşluklar, eksenler ve merkezler genel ilkenin küçük çapta uygulamaları ile yavaş yavaş doldurulmaktadır.

Romalıların kent planlaması bir bütün düşüncesinden yola çıkarak merkezi yaratmak ve sonra da yan bölgelerdeki her semt için esas eksenlerin kesişmesini taklit ederek yeni merkezler oluşturmak amaçlıdır. Bu şekilde bir planlama anlayışında, doğal olarak agora ve forum gibi kamusal alanlar ve kamu binaları kentin kalbini oluşturmaktadır.

Şekil 2.3 Eleusis'teki forumun genel görünümü (Yunanistan)

Yunan kenti bir 'açık kent' ti. Hukuk açısından nüfusunu, gerektiğinde surlarının koruduğu köylüler meydana getiriyordu. Kent parçalardan oluşan tek bir doğa görünümü sunuyordu. Bu parçaların işlevleri ve önemi değişmekle birlikte hiçbirinin görselliği ve metrik ölçüsü diğerinden aşağıda değildi. Özel yapıların karşısı olan kamu yapıları ve alanlar kente baştan beri egemendi, kent ortamına Aristoteles'in tanımının gerekli kıldığı bu mükemmel ve arı karakteri veriyordu. Tapınakları ve anıtsal yapıları çevreleyen sütunlu galeriler iç mekandan yavaş yavaş dış mekana ve kamuya geçişin başarısını gösteriyordu (Benevolo 1993).

Şekil 2.4 Antik Yunan'da kolezyum (Leo C. Curran, 1996)

Yunan kentlerinde kamusal alanların kentteki baskınlığı, Yunanlılara göre kentin bir topluluk olması ve onun fiziksel özelliklerinin (iyi yapılmış evler, duvarlar, rıhtımlar ve diğer yapılar) ikincil öneme sahip olmasındandır. Agora dışında amfiteyatrosu, kolezyum gibi çeşitli kamusal alanların varlığı, Antik Yunan'ın kamusal alan açısından zenginliğini belirtir.

2.2 19.yy. Öncesi Avrupa Kenti

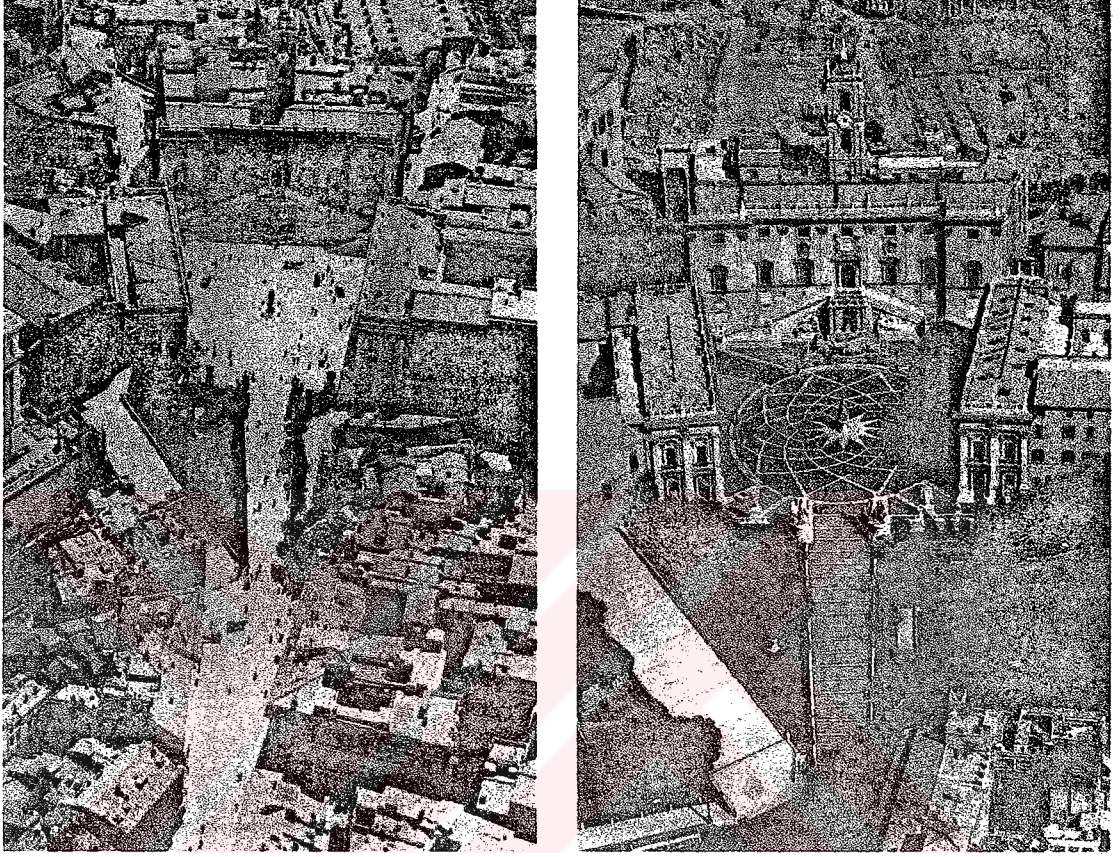
Batı dünyasının kentsel hayatı, Orta Çağın ilk yarısında önemli bir kesintiye uğramıştır. Özellikle ekonomik nedenlere dayalı olarak kırsal hayatın öne çıkması, bu dönemde kentleri toplumsal hayatın vazgeçilmez unsuru olmaktan çıkarmıştır. Roma döneminden gelen kentler ya yok olmuşlar, ya da küçülmüşlerdir. Bunun yanı sıra, kırsal hayatın tamamen kendine yeterli birimlerden oluşuyor hale gelmesi, kentin de buna uyum sağlayarak, kendine yeterliliği üretmesi gerekmiştir. Bu durumda antik kır-kent ilişkisi tam anlamıyla kopmuş, dönemin küçülmüş ayakta kalabilen kentleri, surlarının arkasında, kırsal ve kentsel faaliyetleri birleştirerek hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak bu noktada vurgulanması gereken husus, bu kentlerde meydanın varlığını sürdürmesi ve kentin toplumsal odağı olma işlevini sürdürmesidir (Kılıçbay, 1993).

Onbirinci yüzyıldan itibaren ekonomik hareketliliğin başlaması özellikle endüstri ile dış ticaretin yeni boyutlar kazanması, mevcut kentlerin büyümesinin yanı sıra yeni kentlerin oluşumuna da sebep olmuştur. Bu dönemde ve bu gelişme içinde özellikle Kuzey İtalya kentleri başı çekmektedir ve bu kentlerin en önemli bölümünü piazza, yani meydan oluşturmaktadır. Bu meydanlar antik dönem ve ortaçağdaki benzerlerinden daha büyük ölçekte ekonomik ve toplumsal hayatın odağı haline gelmiştir. Özellikle ilk bankaların bu alanlarda kurulması, meydanların ekonominin düzenlenme alanı olmasını sağlamıştır.

Rönesans'a kadar kamusal alanın ticaret, politika ve iletişim amaçlı kullanılmasına devam edilmiştir. Meydanlar toplumun ihtiyacına cevap veren, sokaklar, evler ve dükkanlar ile çevrili alanlar olmaya devam etmiştir. Rönesans ile birlikte bugün anladığımız anlamıyla şehir planlama anlayışı gelişmeye başlamış ve kamusal alanlar ulaşım veya törenler gibi belirli amaçlara yönelik olarak tasarlanmaya başlanmıştır.

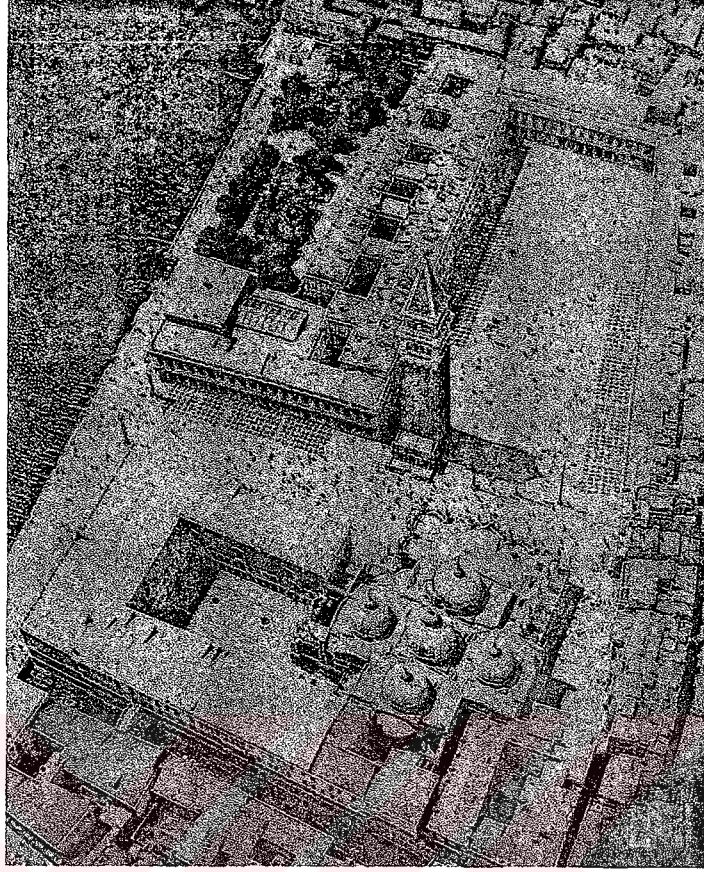
Sanat eserleriyle, anıtlarla donatılmış ortaçağ ve sonrasında daha anıtsal ölçekte ve formda gelişen Rönesans meydanları, kent ve kentlilerin gurur ve sevinç kaynakları, trafiğin düğüm noktası, kamuya açık tören ve kutlamaların, devletle ilgili kanun ve duyuruların ve benzeri etkinliklerin gerçekleştiği kamu alanlarıydı. Rönesans meydanlarında mimari örüntü obje,

insan ise subje olarak ele alınmıştı. İdeal mimariyi aramak üzere saf geometrik formlar kullanılmış, hem meydan hem de meydanı çevreleyen binalar için geometrik düzen ve katı biçimleniş prensipleri uygulanmıştı (Samsroth, 1995).

Şekil 2.5 Kamusal alanda Rönesans etkisi - Campidoglio'nun (Roma) Michelangelo tarafından düzenlenmeden önceki ve sonraki hali

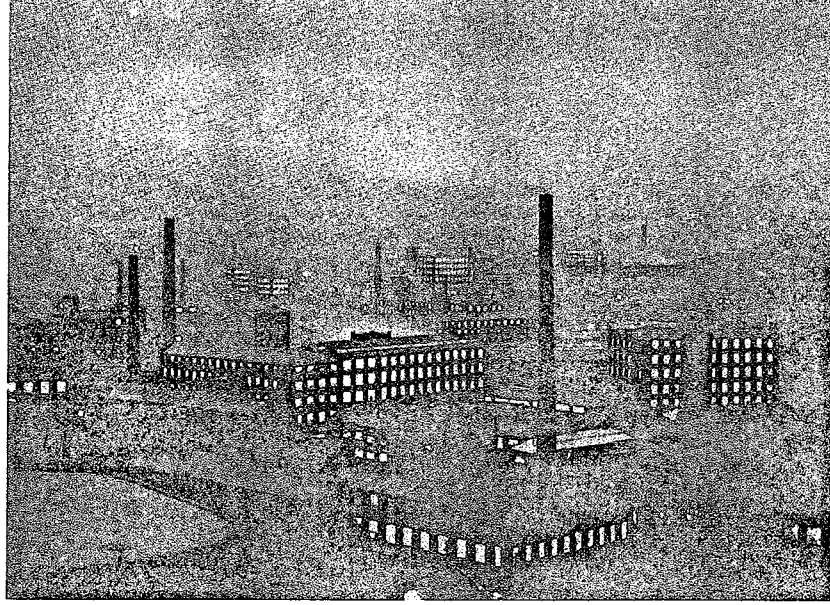
Rönesans'tan Barok mimarlık dönemine geçişte ise, onyedinci yüzyılın kapalı, tanımlı kentsel mekanları yerlerini daha açık formlarda, görsel ve fiziksel sürekliliği olan, geniş kentsel alanlara bırakmıştır. Bir anlamda Rönesans'ın katı biçimleniş prensipleri, Barok meydanlarında biraz hareketlilik kazanmış; bir tarafı açık bırakılan meydan, sınırlandırılmayan bir yönden derinlik kazanmıştır (Samsroth, 1995).

Şekil 2.6 Venedik: On altıncı yüzyılda tasarlanan San Marco Meydanı

Bu dönemde Osmanlı'da Batıdaki meydanların işlevini, kent içinde parçalar halinde dağılmış çarşı, pazar, bedesten, cami avlusu gibi farklı mekanlar üstlenmiştir. Çarşı ve pazarlar ticaret için kullanılırken, cami avlusu toplumsal işlevi ağır basan bir toplantı alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda Osmanlı'da kent halkının ekonomik ve toplumsal faaliyetlerinin farklı mekanlar halinde bölündüğü ve daha da önemlisi, denetim altında tutulduğu teşhis edilebilir. Esnaf çarşıda, pazarda merkezin memurları (kadı ve muhtesib), kent halkı da cami avlusunda ve caminin içinde dinsel otorite tarafından gözetim altında tutulmaktadır. O halde Osmanlı sisteminin kentsel oluşumu önlediği, daha doğrusu kentlerin kendi merkezi iktidarının tartışıldığı odaklardan biri haline gelmemesi konusunda dikkatli olduğu söylenebilir. Bunun böyle olduğunun en iyi göstergesi, Osmanlı kentlerinde meydanın yokluğudur (Kılıçbay, 1993). Sonuç olarak, Batı kenti meydanda ve meydan etrafında örgütlenen toplumsallık olurken, Osmanlı kentleri bütünsel toplumsallıkların üretileceği meydanların oluşmasına tanık olmamışlardır.

2.3 Endüstri Devrimi Sonrası Kent

Şekil 2.7 İngiltere’de bir endüstri bölgesi : Colne Valley, Yorkshire

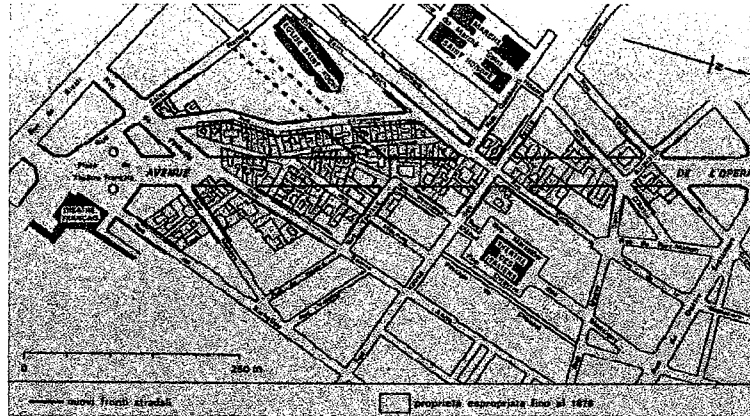
Ondokuzuncu yüzyılda, rönesans ve aydınlatma dönemlerinde sağlanmış birikimin buharlı makinenin kullanılmaya başlaması ile birleşmesi, özellikle İngiltere ve Kuzey Avrupa’da büyük değişimlere sebep olan sanayileşme sürecini başlatmıştır. Bu süreç; kurumsal değişiklikler, teknoloji üretiminde bilimsel gelişmeden yararlanılması, ekonomi ve nüfusun birlikte büyümesi gibi dönüşümlere sebep olmuştur. Özellikle nüfus artışı ve kırsal kesimden kente yapılan göçler kentin hızla büyümesine neden olmuş ve kent sisteminin nitel ve nicel boyutlarını değiştirmiştir. Londra’nın nüfusu on sekizinci yüzyılın sonunda bir milyon sınırını aşmış 1851’de 2.500.000 a ulaşmıştır. Bu sayı, eski ya da modern diğer bütün kentlerin nüfusunun üzerindedir (Benevolo, 1993).

Şekil 2.8 1800-1870 yılları arası Londra'nın gelişmesi

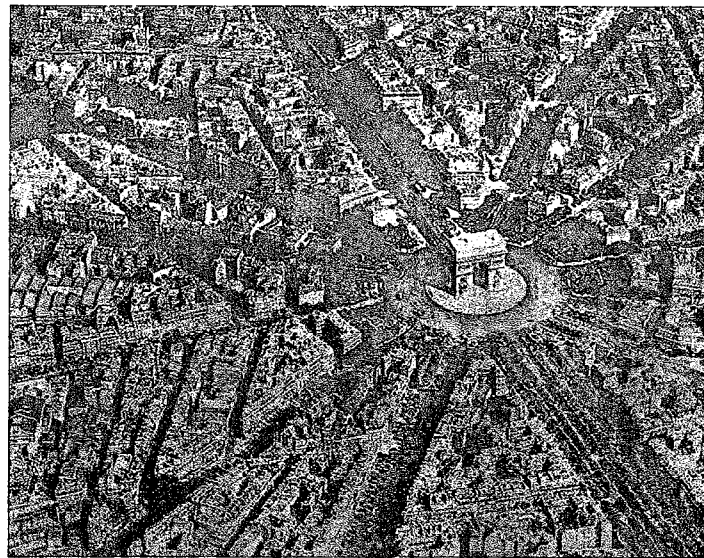
Nüfusun bu şekilde artması, yoğun bir konut ihtiyacına, sonucunda da ondokuzuncu yüzyıl süresince hızlı bir konut üretimine sebep olmuştur. Bu kadar yapı üretilmesi kentlerin yeniden yapılanması gereğini doğurmuştur. Ondokuzuncu yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri insanların daha önce durağan olan hayatlarının yerini hareketli bir hayatın almasıdır. Yer ve konum değiştirme, sadece insanlarla sınırlı kalmamış, eşyalar ve mallar da durağan olmaktan çıkmış ve bütün bu hareketlilik modern toplumun oluşumunda birincil rol oynamıştır. Bu noktada üzerinde insanların, nesnelerin, su, elektrik, gaz gibi altyapı ağının hareket ettiği yollar, kentsel uygarlığın çok önemli bir kısmı haline gelmiş ve yol yapımı kent omurgasının belirlenmesinde etkin bir faktör olmuştur. 1830 yılından sonra yayılan tifo ve kolera salgınları sebebiyle hem eski hem de yeni kent merkezlerinde sağlık koşullarının iyileştirilmesine devletin müdahalede bulunması gibi bir tutuma sebep olmuştur. Mevcut kent strüktürünün bulunduğu Avrupa şehirlerinde yeniden yapılanmak (yol yapımı, altyapının yeniden düzenlenmesi, konutlar...) için çeşitli düzenlemeler yapılarak özellikle İngiltere ve Fransa'da kamulaştırma yasaları çıkarılmış ve diğer birçok ülkede bu yasalar örnek alınmıştır. Özellikle Fransa bu yeniden yapılanma için iyi bir örnektir.

Fransa'da 1850 yılında çıkarılan yasanın 13. maddesi şu önemli koşulu içermektedir: 'Sürekli ve dış nedenlerden kaynaklanan sağlığa zararlı sonuçlar doğduğunda ve bu sonuçlar, genel çalışmaların üstlenilmesinin dışında, ortadan kaldırılamadığında, 3 Nisan 1841 tarihli yasaya göre getirilen uygulama doğrultusunda yerel yönetim bu çalışmaların yapıldığı alan dahiline giren araziye alabilir' (Bari, 1963). Fransa'daki kamu sağlığı yasası ile de bağdaşan bu kamulaştırma yasası, III. Napoleon'un otoriter rejimi ve Baron Hausmann gibi kararlı bir görevlinin bulunduğu ortamda, Avrupa kentlerinin değişmesine önemli bir görsel örnek olacak Paris'in değişimini sağlamıştır (Benevolo, 1993).

Şekil 2.9 Paris: Avenue de l'Opera'nın yapılması için girişilen yıkımı gösteren harita

İngiltere ve İtalya'da da bu kamulaştırma yasaları örnek alarak kente demiryolları döşeme, sağlıksız mahalleleri ve dar sokakları kaldırarak düz ve geniş bulvarlar açma gibi kamu müdahaleleri yapılmıştır. Kentlere yapılan bütün bu müdahaleler Benevolo'ya göre (1993) kamusal alanın değerini yitirmesine sebep olmuştur. Sokakların halka ayrılmış mekanına karışmak kayıp ve fark edilmez olmakken, özel mekanların labirentinde bireylerin ve grupların bütün arzularına ve tuhafliklarına göz yumulabilmektedir. Devletin zenginliğinin özel ellerde toplanmasına yol açan arazi kiralari sistemi iki dünya arasındaki zıtlığı vurgulamaktadır. Özel bir evden halka açık sokağa geçmek, hem ayrıntıda hem de geçimde nitel bir düşüşü gerektirmektedir. Berman ise (1982) yeni açılan bu bulvarları 'kamunun içinde özel olunabilen, fiziksel olarak yalnız kalmadan baş başa olunabilecek' bir mekan olarak tanımlamaktadır. Birey bakımından ilk kez olarak yaşama alanı, iş yerinin karşısı olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşama alanı, iç mekanda gerçekleşmekte büro bölümü buranın bir tamamlayıcısı olmaktadır. Büroda gerçekler doğrultusunda davranan birey, evinin dört duvarı arasında yanlısamlarıyla vakit geçirmek dileğindedir. İşine ilişkin düşünce ve hesaplarının kapsamını onlara toplumsallık niteliği kazandıracak kadar genişletmek niyetinde olmadığından, sözü edilen gereksinim birey açısından daha zorlayıcı olur. Özel çevresini düzenlerken, her iki düşünceyi de kovar. İç mekana ait fantazmagoriler (görsel yanlısamlar), işte bu durumdan kaynaklanır. İç mekan, birey için evrenin temsilcisidir. Bu iç mekanda hem uzakta olanlar, hem de geçmişte kalanlar toplanır. Bireyin salonu, dünya tiyatrosunda bir loncadır (Benjamin, 1993).

Şekil 2.10 Paris : Champ Elysee, Etoile bölgesi ve çevresi

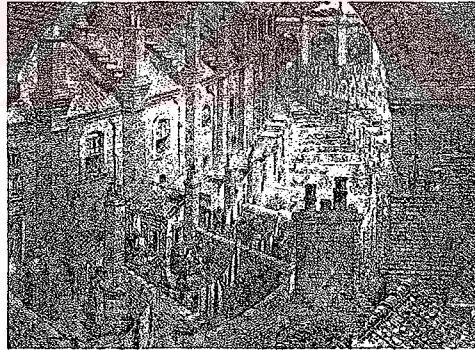
Bu dönemde Paris gibi Londra'da da kamu müdahalesinin denetiminde, Thames'in 1848-65'te yapılan kıyıları, 1863'te kurulan Metropolitan Demiryolu, 1866'da çıkarılan, evlerin ucuz fiyatla kiralanması yasasından sonra sağlıksız mahallelerin temizlenmesi gibi bir çok proje gerçekleştirilmiştir. Kentlerin geçirdiği bu hızlı değişimden görsel sanatlar da etkilenmiştir. Gustave Doré, 1861'de Paris'in, 1872'de Londra'nın resimlerinin yer aldığı kitaplar yayınlamıştır. Bu resimlerde Doré, eski ve yeni kenti birbirine karıştırarak uzaklık ve yabancılaşma görünümünü veren sahneler işlemektedir. İzlenimci ressamlar ilk toplu sergilerini 1874 yılında düzenlemişlerdir. Monet'nin 1873'te yaptığı Capucines Bulvarı'nda yeni ortaya çıkan kent ortamının doğasında varolan zıtlık ortaya konulmaktadır ve insanlar bu resimde nesnelerin arasındaki nesnelere gibi algılanmaktadır.

Şekil 2.11 Paris: Monet tarafından yapılan Capucines Bulvarı resmi, 1873

Şekil 2.12 Gustave Doré, 1872, Londra şehir trafiği

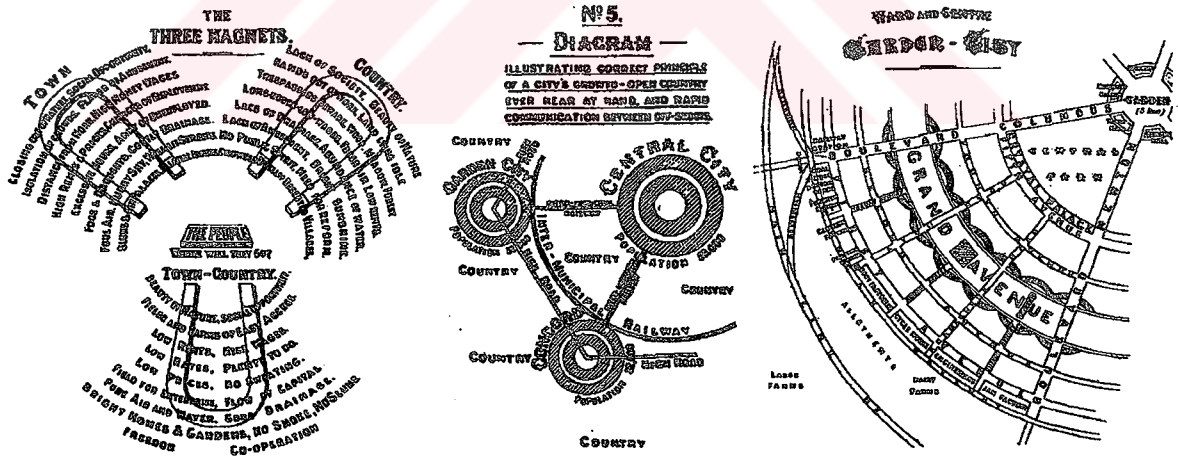

Şekil 2.13 Gustave Doré, 1872, Londra'da sıra evler

1850-1870 arasındaki yirmi yıllık sürede Avrupa'da çok sayıda kentte değişiklikler yapılması planlanarak uygulamaya konulmuştur: Hobrecht'in Berlin planı; Lyon'da Vali Vaisse'in çalışmaları; Poggi'nin Floransa planı; Bazalgette'nin ilk büyük bayındırlık çalışmaları ve Londra'nın ilk tüneli; Cerda'nın Barcelona'nın genişletilmesi planı. Bu örnekler birbirinden farklı bağlamlarda Paris'te yaşanan deneyime uymaktadır. Bütün kentin sirkülasyonunu belirleyen yol yapımı, yapı yapılacak alanlarla yapılmayacak alanları belli bir standarta

bağlamakta ve eski kentten tamamen farklılaşan bir sirkülasyon şebekesi oluşturmaktadır. 1870’den 1890’a kadar bu projelerin hepsi genel bir yavaşlama dönemine girmiş ve koşullar yeni projelere girişilmesini engellemiştir. 1890’dan itibaren kentin geliştirilmesine örgütlü biçimde yeniden girişilmiş, yarım kalmış büyük bayındırlık programları tamamlanmıştır: Berlin (1896), Paris (1900) ve Viyana (1904) tünelleri; ve spekülasyonun artmasıyla arz-talep arasındaki uçurumu kapatmak amacıyla girişilen ucuz ev kiralama konusunda kapsamlı programlar oluşturulmuştur (Benevolo 1993).

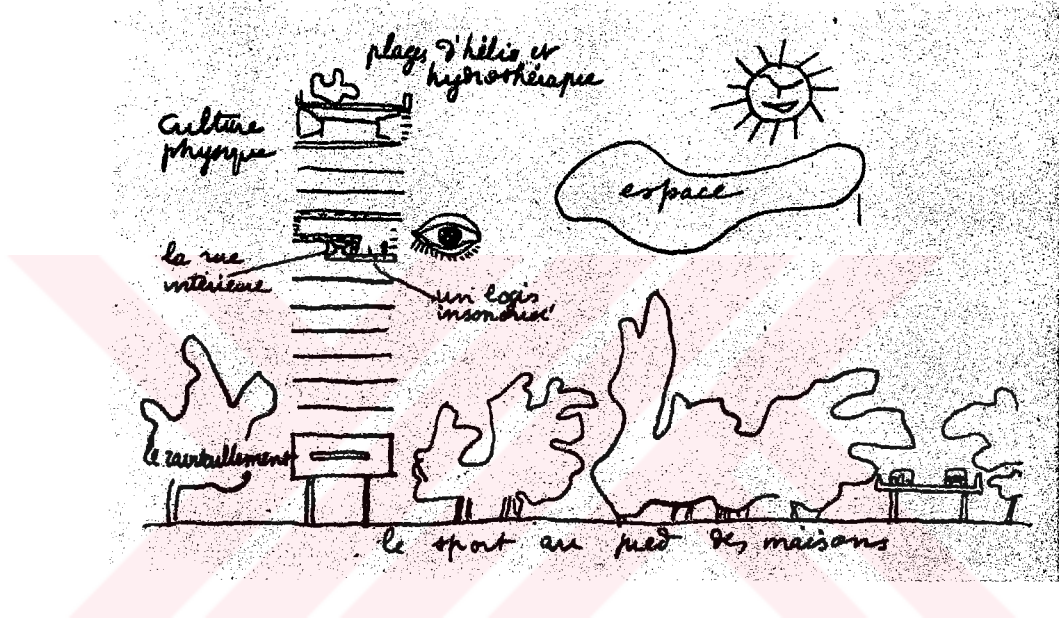
Yirminci yüzyılın ilk yirmi yılında İngiltere’de başlayan bahçe şehir akımı Avrupa’nın diğer kentlerine yayılmış ve şehir planlama kavramı artık bir disiplin olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Kentsel ve sosyal planlamanın öncü isimlerinden Ebenezer Howard’a göre, yaşanan kentsel çöküntü ve kırsal çözülmesi, kapitalist örüntünün kaçınılmaz bir sonucu olarak karşımızda durmakta ve ‘özgür birey’, tasarlanmış yeni kentlerde, çevresiyle barışık sosyal ve mekansal örgütlenmelere gerek duymaktadır. Kent ve kırsal iki ayrı ‘mıknatıs’ olarak tanımlayan Howard’a göre (1966) ; ‘Tek başına ne kasaba ne de kırsal, doğanın tam anlamıyla planlarını ve amacını temsil eder-insan toplulukları ve doğanın güzelliği birlikte varolmayı gerektirir. Her iki mıknatıs birlikte oluşturulmalıdır’.

Şekil 2.14 Howard’ın bahçe şehir önerisini açıklayan diyagramlar

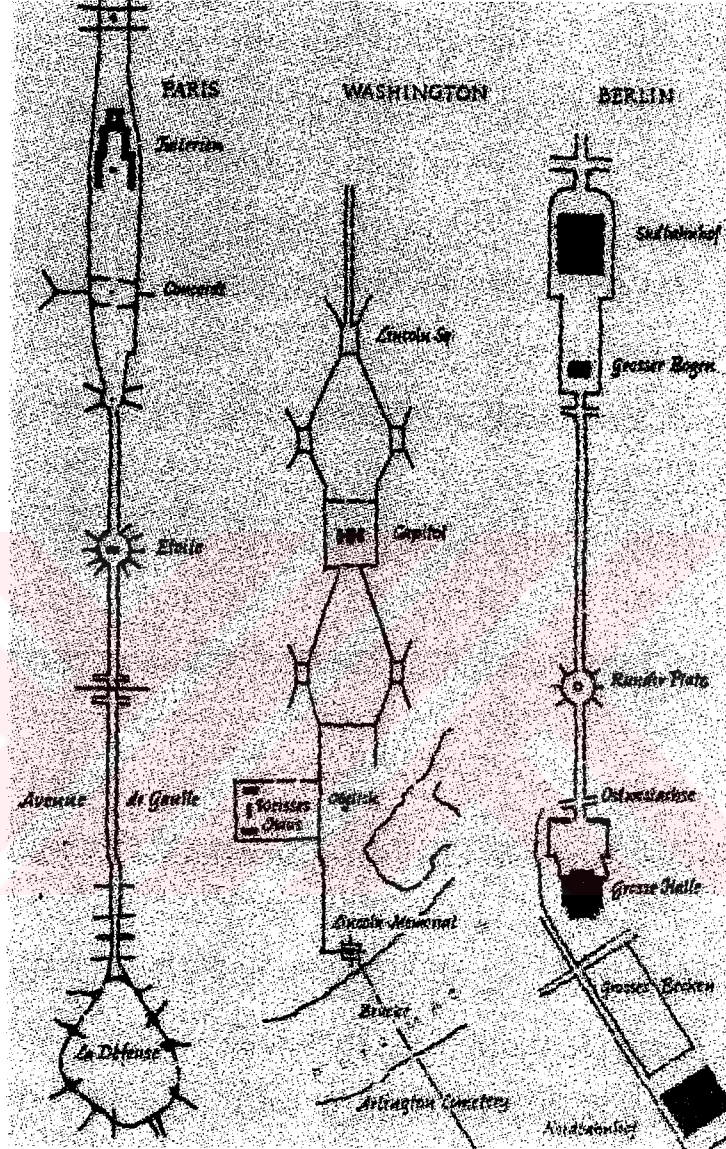
Bahçe şehir akımı 1920 lerden sonra ortaya çıkan desantralizasyon (altkentleşme) olgusunun bir öngörüsü olarak değerlendirilebilir. Yirminci yüzyılda ulaşım olanaklarının gelişmesi (şehir içi tren, metro, otomobil) ve hareketliliğin artması ile şehir içindeki yaşam çevre yerleşimlere kaymaya başlamış ve merkezin dağılması olgusu gerçekleşmiştir. Bu dönemde trafikteki artış, kamusal açık alanların yetersizliği, konut alanlarında sıkışma, kent içindeki

endüstri faaliyetinin yapılı çevre ile uyumsuzluğu ve denetlenemeyen kentsel büyüme kentlerde tanımlanan en önemli sorunları oluşturmaktadır (Hellings ve Bosma, 1997). Modern kent planlaması bu sorunlara ızgara düzeni, lineer kent, endüstriyel kent ve bahçe şehir gibi modellerle çözüm aramıştır. Le Corbusier'nin tasarladığı Ville Contemporaine (1922) veya Ville Radieuse (1935) örneklerinde olduğu gibi bahçe şehir kavramına muhalif yaklaşımlar da ortaya çıkmıştır. Corbusier'nin bu tasarımları, yeşil alanlar içinden yükselen büro ve konut kuleleri, katı bir kent düzeni ve, tüm modern kent planlarında olduğu gibi, işlevlerine göre ayrılmış bölgelerden oluşmaktadır.

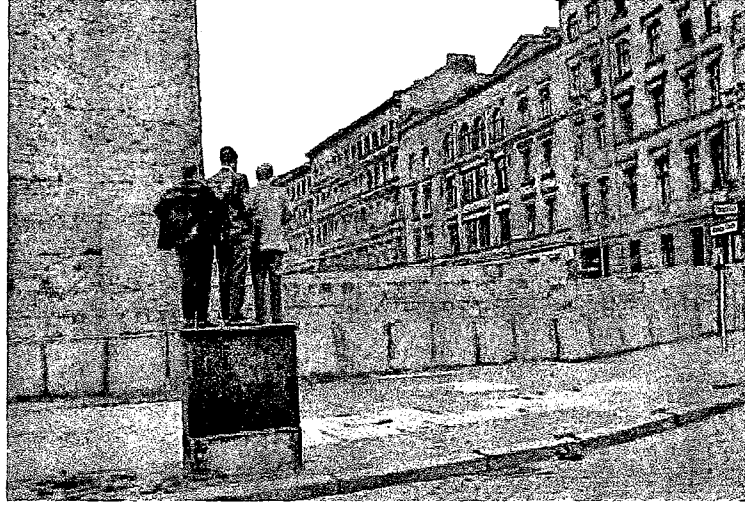
Şekil 2.15 Le Corbusier'nin modern kent düzeni için çizdiği eskiz (La Ville Radieuse'den).

Günümüze gelindiğinde kent planlaması açısından, 'bilişim ağı kenti', 'yamalı metropolis' ve 'hafif kent planlaması' gibi makro ölçekli kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlar ayrıntı düzeyinde açıklanmasalar da arkitektonik bir eğilim taşımaktadırlar. Bu yaklaşımların ortak noktası entegre bir yaklaşımı terk ederek bölgeleri kovuklardan oluşan birer yarımada olarak kabul etmeleridir (Hellings ve Bosma, 1997).

Şekil 2.16 Paris, Champs Elysées ; The Mall, Washington ; ve Berlin'in ana kuzey-güney aksını aynı ölçekte karşılaştıran diyagram (Architecture Criticism Ideology-Princeton Architectural Press isimli kitaptan).

2.4 Kamusal İlişki

Şekil 2.17 Henri Cartier Bresson, 'The Onlookers', 1928.

The Penguin Dictionary of Sociology, kamusal alanı; kamusal hayat, devletin oluşumu, ev ve iş dışındaki konularda katılım, ortak ilgi noktaları üzerine kamusal tartışmalar, bunlara ek olarak kamusal binaların ve mekanların oluşturulması olarak tanımlar. Bu sözlük bazı teorisyenlerin (örnek olarak Habermas ve Sennett'i vererek) kamusal alanın en gelişmiş şekline 18. yüzyıl Avrupası'nda ulaştığını; bu tarihten itibaren de kamusal algıda bir geri çekilme ve özel alanla kamusal alan arasında büyüyen bir bölünme yaşandığını vurguladıklarını belirtir. Özel hayatla kamusal hayat arasında bir uçurum vardır. Bu uçurum giderek büyümektedir ve insanların kamusal alana olan ilgilerinin azalması, giderek kamusal sorunlara kayıtsız kalmaları ve en genel anlamda kendilerini sadece özel hayatlarında sahip oldukları belirli maddi olanaklar ölçütünde mutlu ya da mutsuz, başarılı ya da başarısız saymaları, toplumsal zemini yok eden bir süreç olmaktadır. (Turan, 1997)

Arendt'e göre (1994) modern çağın ortaya çıkışına kamu alanının batışı eşlik etmiştir. Arendt modern dünyanın "küçük şeyler" karşısında cezp olmasının en iyi yansımasının Fransızların "küçük mutluluk" anlayışında görüldüğünü öne sürer. Kamu alanlarının çöküşüyle birlikte Fransızlar, dolap ve yatak, masa ve sandalye, kedi, köpek ve saksılar ortasında kendi dört duvarları arasında "küçük şeyler"den mutlu olma sanatının ustası kesilmişlerdir. Arendt'in yaklaşımına göre özelin bu genişlemesi ya da bütün bir insan topluluğunun kapıldığı bu büyülenmişlik hali onu (özel alanı) bir kamu haline getirmez, bir kamu alanı oluşturmaz, olsa olsa büyüklüğün her alanda yerini cezbe bırakmasına sebep olacak şekilde kamu alanının neredeyse tümüyle söndüğü anlamına gelir.

Sennett'in (1996) iddiasına göre ise günümüzde kamusal yaşam bir yükümlülüğe dönüşmüştür. İnsanların yabancılarla kurdukları ilişkilerde gösterdikleri tutumlar resmi, yavan, ve sahtedir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak her bireyin benliği, bireyin temel kaygısı haline gelmiştir; kendini tanımak artık dünyayı tanımının bir aracı değildir, başlı başına bir amaçtır. Sennett, şehri hemen tüm uygarlıklar boyunca aktif toplumsal yaşamın, çıkar oyunlarının, çelişkilerin, insani imkan deneyimlerinin odağı olarak betimler. Ancak Sennett'e göre, bu uygar imkan günümüzde uykuya yatmıştır. Canlı kamusal alanların yok edilmesinin aşamalarından biri, mekanı hareketliliğe bağımlı kılma gibi bir fikrin egemen olmasıdır. İnsanlar artık, şu ana dek hiçbir kent uygarlığının yaşamamış olduğu bir hareket kolaylığı içinde olmalarına karşın, hareket günlük faaliyetler içinde en çok kaygı yaratan unsur haline dönüşmüştür. Modern ulaşım teknolojisi, sokakta varolmanın yerine coğrafi sınırlamaları koyar. Kamusal olmayan insanlar artık tamamen yalıtılmışlardır. Yalıtımın bir anlamı kentin kalabalık nüfuslu yüksek binalarında oturanların ya da çalışanların bu binaların kurulu olduğu çevreyle ilişkilerinin kesilmesi anlamına gelir. Sadece yüksek binalar da değil, dünyanın pekçok metropolünün dış semtlerinde yüksek duvarlarla izole edilmiş, özel güvenlik sistemlerinin olduğu lüks villalardan oluşan siteler de aynı tür çevreyle ilişkisizliğin, çevreyi yok saymanın örneğidir. Kişi hareket özgürlüğü adına kendini özel otomobili içinde yalıtıttıkça, kendi hareket amacına hizmet eden bir araç olmak dışında çevresinin bir anlamı olabileceğini düşünmemektedir. Kamusal olmayan insanlar için sokaklar başkalarıyla birşeyler paylaşabilecekleri, ortak mutlulukları ya da birlikte hak arama deneyimlerini yaşayabilecekleri bir mekan olmaktan çıkmış; iki izole dünya -muhtemelen ev ve iş- arasında sadece geçilen bir mekana dönüşmüştür.

19. yüzyılın sarsıntıları arasında kendilerini "huzurlu" ve "samimi" ortamlar arayışı içinde bulan insanlar, bir yandan 18. yüzyılın kafelerinden, parklarından ve tiyatrolarından 20. yüzyılın oturma odalarına doğru çekilirken, kendi durumlarını gizemleştirerek ve benliklerine özel bir anlam yüklemeye çabalayarak aşmaya çalışmaktadırlar. Bu, aynı zamanda, toplumsal yaşamda varlığını eylem üzerine kuran insanın yerini suskun izleyiciye ve daha sonraları da dikizleyiciye bırakışı anlamına gelmektedir. Artık Paris'in kafeleri ve parkları tek başına oturan suskun insanlarla dolup taşmaktadır. Mahremiyeti yaşamak için aileden kaçan ama görünmeyen duvarlarla birbirinden ayrılmış olan bu yalnız kalabalık için kamusal alan, hiç kuşkusuz özelleştirilmiş bir özgürlük alanı sunmaktadır. Öte yandan kamusal alan bambaşka nosyonlar üzerine kurulmaya başlamıştır: Yabancılarla konuşma yadırganacak bir davranış halini alırken, yalnız kalma hakkı da herkesin ardına gizlenebileceği bir kalkan olmaktadır.

Başka bir deyişle, “kamusal davranış bir gözlem, pasif bir katılım, bir çeşit röntgencilik” halini almaktadır (Sezer, 1997).

Sennett, Arendt ve Habermas’ın çizdiği genel çerçeveyi şöyle özetlemek mümkün olabilir; 17., 18. yüzyıllarda ve 19. yüzyılın ilk yarısında Batıda oluşan canlı kamusal alan, modernizmin de etkisiyle baskınlığını kaybetmiş, insanlar özel alandaki kimliklerini ve yaşantılarını daha çok önemser olmuşlardır.

Bourdieu (1995), bireysel kanaatlerin toplamından oluşan bir kamuoyunun varlığını düşünmenin bir yanılsama olduğunu öne sürer. Bu yanılsamanın nedeni insanların kamusal konularda kanaat sahibi olduklarının zannedilmesidir. İnsanlara kamuoyu araştırmalarında düşünmedikleri sorular hakkında sorular yöneltilir. Halbuki insanlar pekçok kamusal mesele üzerine kafa yormayı reddetmektedirler. Bu durum kamusal alanın içeriğini yoketmiştir; yani, ortak iyi ya da sınıfsal pozisyonlar üzerine yapılan tartışmaları, kitle halinde hak arama mücadelelerini, sanat gibi estetik değerlerin herkesle paylaşılmasını ve belki de en önemlisi ortaklaşa var edilen bir eleştirel bakışı, muhalefet olanaklarını ve odaklarını asgari düzeye indirmiştir. Artık içeriksizleşmiş bir kamusal alan vardır. İçeriksiz bir kamusal alanın tek işlevi özel alanlar arası bir geçiş yeri olmaktır.

İletişim endüstrisinin gelişmesini özgür bir demokratik ortam oluşumu olarak yorumlamak da mümkünken, Habermas’a göre (1997) kamusal alanın temellerinin sarsılmasında bu teknolojilerin rolü büyüktür. İletişim ağının ticarileşmesiyle, gereken sermayenin büyümesiyle ve yayın kuruluşlarının örgütlenme derecesinin artmasıyla, iletişim yollarının yönlendirilme düzeyi artmıştır. Habermas’ın ulaştığı sonuç siyasal açıdan etkin olandan özselci olana, “kültürel akıl üretenden kültür tüketen” kamusal topluluğa doğru düz çizgisel bir gelişme olduğudur.

Sennett (1996) ise, insanların, bireysel olarak ya da gruplar halinde bir içe kapanışı yaşadığı bir dönemde, aile ve/veya yakın arkadaşlarla sınırlı bir özel alan ya da faklılıkların dışlandığı yıkıcı cemaatler (etnik, dinsel, cinsel ve kendini “devrimci” ya da “radikal” olarak nitelendiren kolektif kimlik anlayışına ve ayrımcılığa dayalı bütün cemaatler) dışında bir araya gelmemeleri sonucunda yitip gidenin, ‘insanların ancak bilinmeyenle karşı karşıya kalarak olgunlaşabilecekleri fikri’ olduğunu belirtir. Sennett’e yabancı nesnelere ve kişiler aşına olduğumuz fikirleri ve kabul ettiğimiz hakikatleri altüst edebilmektedir ve gettoya, özellikle de orta sınıf gettosuna duyulan sevgi kişiyi algılarını,

bilgisini zenginleştirme, tüm insanlık derslerinin en değerlisi olan yaşamının kurulu düzenini sorgulama yetisini edinme şansından yoksun bırakmaktadır.

3. FİZİKSEL KAMU MEKANLARINDA İŞLEVSEL ESNEKLİK

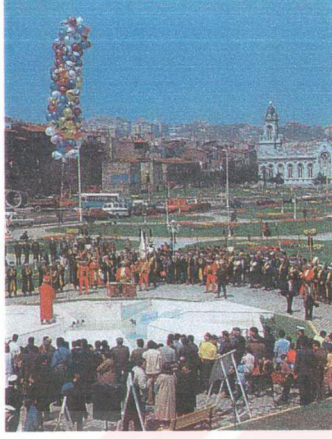
3.1 Açık Kamusal Alanların İşlevsel Esnekliği

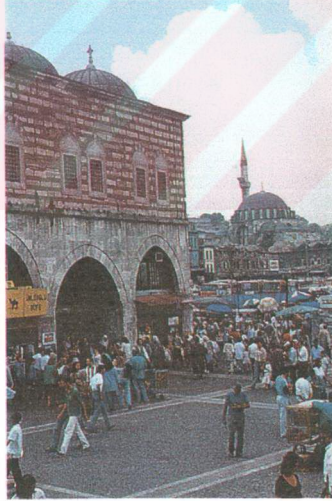
Şekil 3.1 Andreas Gursky, 'Mayıs Günü IV', kromojenik renkli baskı, Modern Sanat Müzesi, New York.

Bir mekanın alan ihtiyacının hesaplanmasında hareket noktası kullanıcının eylemleri ve bu eylemler için kullandığı araçlardır. Fakat gerçek alan ihtiyacının hesaplanması eylemler-araçlar yoluyla hesaplanan alan ihtiyacına sirkülasyon alanlarını, bazı yan servislerin gerektirdiği alanları ve özellikle psikolojik etkenlerden dolayı (ferahlık, rahatlık v.b.) gerekli alanları da eklemek gerekmektedir. Bu son etken alan ihtiyacını 'değişken' ve 'yorumlanabilir' yapmaktadır (İnceoğlu, 1982). Kamusal alanların tasarlanmasında kullanıcı belirli bir bireyi değil bütün toplumu kapsadığından mekanda yer alan eylemlerin çeşitliliği artar. Özellikle meydanlar gibi açık alanlar birbirinden farklı pek çok işlev için kullanıldığından, bahsedilen etken alan ihtiyacı mümkün olduğunca esnek tutulur.

Mekan, bir makine için, bir motor için olandan farklı olarak, eylemler için hazırlanmış bir kılıf değildir. Eylemler içinde yer aldıkları hacmi tümtüyle doldurmazlar ve boyutlandırılmış olan hacim de bir eldiven gibi eylemleri sarmaz. Tasarlayıcı psikolojik, kültürel v.b. bazı etkenleri değerlendirerek ve sayısal olarak anlatılması güç bazı faktörler ışığında, eylemler için gerekenden daha büyük bir hacmi boyutlandırır. Tasarlayıcının değerlendirmeleri ve mekan anlayışına da bağlı, eylemler için gerekenden bu fazlaya Broadbent (1973) çevresel tolerans demektir (İnceoğlu, 1978). Kamusal alanlarda kullanım çeşitliliğinin getirdiği çevresel tolerans oldukça yüksektir. Birçok şehir meydanı tarihi boyunca çok farklı işlevler için kullanılmıştır. Açık kamusal alanlarda, aynı mekanın meydan, pazar, konser alanı, festival alanı, tören yeri gibi çeşitli işlevler için kullanımı yaygındır.

Şekil 3.2 İstanbul,Haliç'te festival kutlaması.

Şekil 3.3 İstanbul, Mısır Çarşısı'nda kurulan pazar yeri.

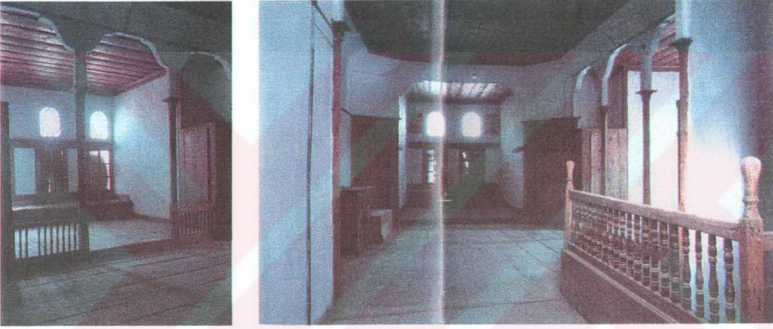

Şekil 3.4 İstanbul, Taksim Meydanı'nda yapılan bir tören (Maynard Owen Williams, 1945).

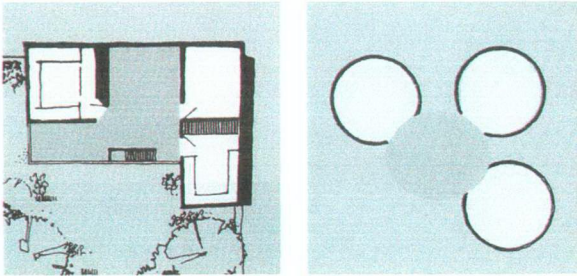

Şekil 3.5 Prag'taki bir meydanda caz çalan müzisyenler.

Kamusal alanın bu çok işlevli kullanım yapısı ile geleneksel Türk evinin kuruluş düzeni içinde yer alan ve çok önemli yapısal bir öge olan sofanın kullanım yapısı benzerlik taşır. Sofa, odalararası ilişkilerin sağlandığı bir ortak alandır. Bu alan, ev içindeki dolaşımı sağlamakla birlikte, bir 'toplanma' alanıdır. Dolaşım dışında kalan kesimleri oturmaya ayrılmıştır. Bir anlamda, odalarda gerçekleştirilemeyen toplumsal ilişkilerin yoğunlaştırıldığı çevre olmuştur (Küçükerman, 1996). Sofa, odaların çevresindeki hizmet alanı olması işlevinin yanı sıra oturma, çalışma, yemek yeme gibi eylemler için de kullanılan bir mekan olması sebebiyle kamusal alanların sahip olduğu esnek kullanım özelliğine diğer bir deyişle kullanım toleransına sahip bir mekandır.

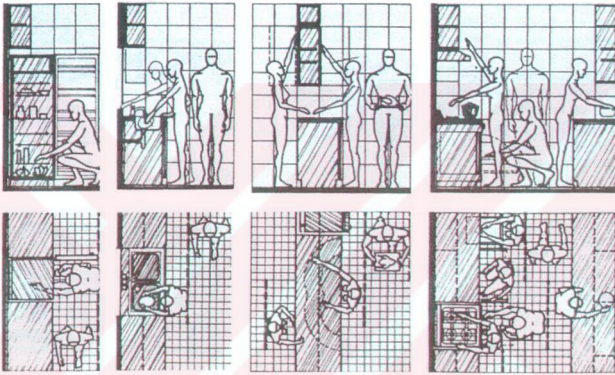

Şekil 3.6 Geleneksel Türk evinde, odalararası ortak mekan sofanın dolaşım ve oturma bölümleri (Küçükerman, Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi kitabından).

Şekil 3.7 Geleneksel Türk evinin yaşama birimleri ve birimlerarası ortak alan açısından kıyaslanması (Küçükerman, 1996).

Geleneksel Türk evinin bu esnekliğine karşın, modern konutlarda mekanlar tanımlıdır. Her eylem için kullanılacak mekan belirlenmiştir. Oturma odasında oturulur, mutfakta yemek yenir, yatak odasında uyunur. Daha da küçük ölçüğe inilecek olursa modern bir mutfakta tüm eylem alanları belirlenmiştir. Buzdolabının konulacağı yer, havalandırma bacası dolayısıyla fırının yeri, giderler ile lavabo veya bulaşık makinesinin yeri henüz konut inşa edilirken değişmez olmak üzere belirlenir. Böyle bir mekanda esneklik söz konusu değildir. Ancak esnekliğin olmayışı olumsuz anlamda vurgulanmamaktadır. Bu, uzmanlaşma ve teknolojik donanımın konumlanması ile ilgili bir biçimlenme durumudur.

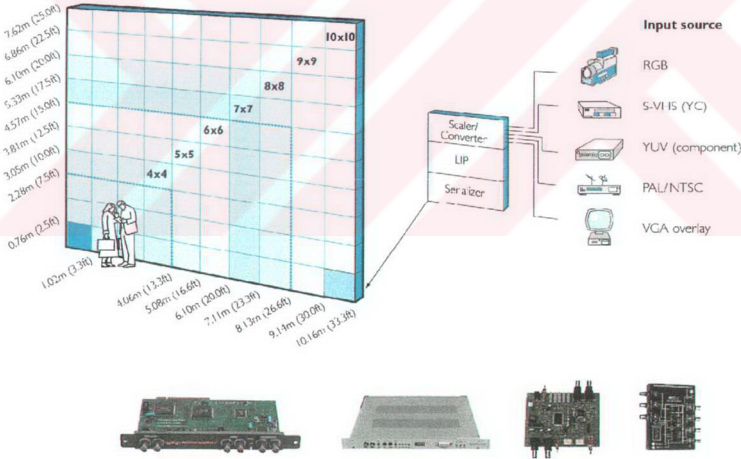

Şekil 3.8 Mutfakta yer alan, depolama, yıkama, hazırlık ve pişirme eylem alanlarının biçimlenişi (Arcan ve Evcı, 1992).

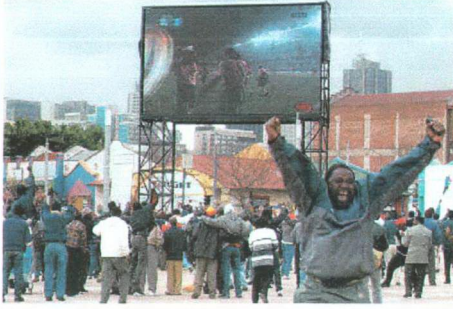
Geleneksel Türk evi ile modern konut arasındaki mekan kullanım toleransı açısından kurulan ilişki, geleneksel kamusal alan ile teknolojik donanıma sahip kamusal alan arasında kurulabilir. Geleneksel kamusal alan tıpkı geleneksel Türk evindeki sofa gibi çeşitli işlevlere cevap veren toleranslı bir kullanım yapısına sahiptir. Kamusal alana elektronik donanımların girmesiyle bu esneklik fiziksel mekandan teknolojik donanıma kaymaktadır.

3.2 Teknolojik Donanımın Mekansal Konumlanması

Şehir merkezlerindeki mevcut kamusal alanlar, hacim açısından belirlenmiş olduklarından yeni teknolojinin getirdiği donanımın bu mekanlara (meydanlar, parklar v.b.) nasıl yerleştirileceği önemli bir karar olmaktadır. Buradaki yeni teknolojiyen kasıt, çeşitli amaçlarla yayın yapan dev ekranlar, elektronik ilan, reklam, tanıtım panoları, info kioskler gibi elemanlardır. Bu elemanların çoğu örgütlü bir işlev grubunu getirirken aynı zaman da örgütlü bir mekan da getirmektedirler. Örneğin dev ekranlar ciddi bir elektronik donanım gerektiren elemanlardır ve konumlanmaları çoğunlukla (kiralanarak geçici bir süre kullanılarak kaldırılan video küpler hariç) bir kereye mahsus ve değişmezdir. Bu açıdan işlev esnekliği yüksek olan kamusal alanların, teknolojik donanımın yerleştirilmesi ile toleranslarının azaldığından bahsedilebilir. Geleneksel kamusal alanda meydanın herhangi bir noktasına kurulabilecek konser platformunun yeri, konseri yayınlayan dev ekranın yeri gibi değişmez değildir.

Şekil 3.9 Farklı boyutlardaki dev ekranları ve kullanılan donanımları gösteren şema.

Şekil 3.10 2002 deki dünya futbol kupasının meydanlarda dev ekrandan yayımlanışı.

Elektronik kamusal alanın, barındırdığı teknolojik donatı ile fiziksel olarak kullanım toleransının azalmasında, bu donanımların dinamik yapısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Teknolojik donanım, kullanım toleransını fiziksel mekandan kullanılan araca aktarır. Dev ekranlar, interaktif elemanlar ve bilgi panoları ‘akış’ halindeki araçlardır. Bir dev ekranda müzik dinletisinin ardından haber bülteni sunulabilir, naklen futbol maçı yayımlanabilir ve yine aynı dev ekranda bir ürünün tanıtımı yapılabilir. Bu durumda artık fiziksel alanın topluluk barındırabilecek hacminin yeterliliği dışında mekansal bir özelliği/esnekliği olması çok gerekli olmamaktadır. Hatta bazı durumlarda fiziksel olarak merkez özelliği göstermeyen alanlar teknolojik donanımlarının yoğunluğu ile merkez işlevi görmeye başlamaktadır ki bu duruma en iyi örneklerden biri ‘ekonominin kalbi’ olarak değerlendirilen Amerika’daki Wall Street caddesidir.

Şekil 3.11 Hyde Park’ta düzenlenen bir multivizyon gösterisi.

3.3 Fiziksel Elektronik Kamusal Alanlar

Günümüzde kamusal alanda kullanılan teknolojik elemanlar kültüre yönelmekten çok tüketim ve pazarlama amaçlı kullanılmaktadır. Batıda sanayileşme sonrası seri üretimin artmasıyla ortaya çıkan arz talep dengesi ve üretilenlerin hızlı tüketilmesini sağlamak amacıyla girilen tüketimi özendirme politikaları sonucu ortaya çıkan tüketim toplumu ve sonrasında kültürün endüstrileşmesi kavramları, kamusal alanlardaki teknolojilerin bu doğrultudaki kullanımlarının ekonomik ve sosyal kökenini oluşturmaktadır.

Şekil 3.12 Times meydanının sırasıyla 1904, 1920, 1950'deki ve bugünkü durumunu gösteren fotoğraflar (kaynak: http://www.metropolismag.com/html/content_0298/fe98pvc.htm).

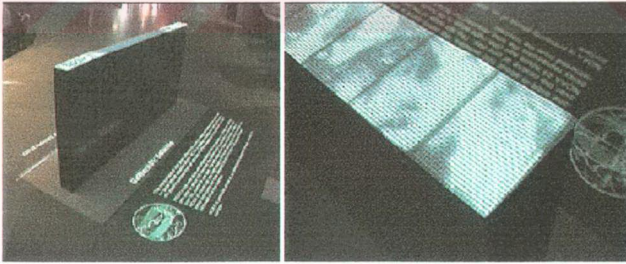

Şekil 3.13 İngiltere'de eğlence amaçlı yoğun olarak kullanılan Picadilli Caddesi'ndeki bina cephelerinden bir örnek.

Şekil 3.14 Yüksek binaların kör duvarlarının reklam ve ilan panolarıyla donatılmasına tepki olarak hazırlanmış bir tasarım (Mari Fujita, Oliver Neumann ve Damon Rich)

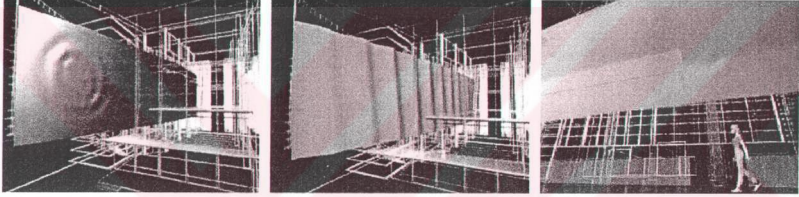
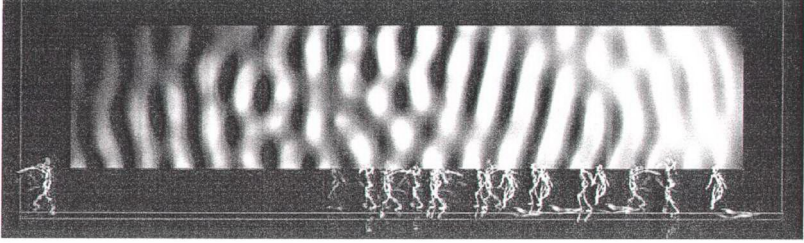
Dev ekranlar, spor müsabakaları, haber bültenleri gibi sınırlı yayınların dışında çoğunlukla reklam ve tanıtım rolü üstlenmekte, ilan panoları, elektronik bina cepheleri, info kiosk gibi donatılarla fiziksel kamusal alanın imajı 'dijitalleşirken', renkli ancak içeriksiz bir yapıya dönüşmektedir. Bu teknolojilerin çoğu interaktif kamusal alan elemanları ile müzeleri ve kütüphaneleri sokaklara taşıyabilecekken (panolarda geçici sergiler, dev ekranlarda enstalasyonlar, interaktif parklar, sanal müzeler v.b.) teknolojinin henüz bu gibi amaçlarla yaygın olarak kullanımı gözlenmemektedir.

Şekil 3.15 Eylül 1997 den beri Linz'de sergilenmekte olan 'BeWare 01' isimli enstalasyon.

Yukarıda bahsedilen interaktif kamusal alan elemanlarına örnek olabilecek bu enstalasyonda, National Oceanic & Atmospheric Administration'a ait kutup yörüngesinde bulunan uydunun çektiği imajlar 9x160 cm lik bir düzleme yansıtılarak, uydunun hızına göre değişen imajlar

aracılığı ile, düzlemin üzerindeki bir noktaya dokunulduğunda, dokunulan noktanın dünya üzerindeki yerinin gerçek sıcaklığının hissedilebilmektedir.

Şekil 3.16 İnteraktif kamusal alan elemanlarına örnek bir fikir projesi: 'Aegis Hyposurface'(decoi architects)

İnteraktif kamusal alan elemanlarına başka bir örnek ise uygulanmamış, 'Hyposurface' isimli fikir projesidir. Bu yüzey elektronik alıcılar sayesinde çevresindeki ses ve hareketlere –insan, hava, bilgi vb. – tepki veren bir sistemden oluşmaktadır.

Fiziksel kamusal alanlarda kullanılan teknolojik donanımlar, özellikle bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, toplumun kamusal alanı kullanımı açısından yeni olasılıklar içermektedir. İnternet gibi interaktif (etkileşimli) bir yapıyı hayata geçiren bu teknolojiler, şimdilik ancak bir bilgisayara sahip olan bireylerin kullanımındadır. Oysa bu teknolojilerin kamusal alanlarda etkin olarak kullanılması, toplumun bütün kesimlerinin bu yapıdan faydalanmasına, dolayısıyla katılım imkanı sağlayan kamusal mekanların oluşmasına, hatta 'kültür tüketen' toplumun 'kültürel akıl üreten' topluma dönüşmesine aracılık edebilecek potansiyeli taşımaktadırlar.

4. FİZİKSEL KAMUSAL ALANLARDAKİ DEĞİŞİM :TEKNOLOJİNİN MEKANA VE YAŞANTIYA UYARLANMASI

4.1 Agoralardan Elektronik Mekanlara

Fiziksel kent dokusunun ve bu doku içinde yer alan kentsel ve mimari kompozisyonların temelinde, kentin içinde bulunduğu toplumun ve dönemin yarattığı prensipler ve bunların süreklilikleri yatmaktadır. Antik dönemden ortaçağa, Rönesans'a ve modern çağdaki oluşumlara kadar insan yerleşmeleri, Mısır'da 'mistik', Roma'da 'askeri', Yunan uygarlıklarında 'sosyal düzen' esasına göre kurulmuş ve biçimlenmişlerdir. Bu yerleşmelerin, (özellikle ortaçağ ve Rönesans sonrasında) ortak kamusal yaşamı içinde barındıran, organize ve bilinçli şekilde düzenlenmiş kentsel mekanları vardır. Bu kentsel mekanlar, özellikle de meydanlar günlük yaşamın sahneleri, kentlilerin buluşma noktaları, yabancılar için birer çekim noktası, kültürel ve tarihsel olaylar için de bir arena olmuşlardır. En sade biçimiyle 'tavanı gökyüzü olan kamusal salonlar' (Webb, 1990) olarak tanımlanabilecek kentsel mekanların/meydanların konumunu ve karakteristiğini belirleyen en önemli faktörlerden birisi 'zamana karşı gösterdikleri direnç'tir (Önal, 2000). Meydanların zamana karşı binalardan daha fazla direnç göstermeleri, kimlik değiştirerek (bazen de kimliklerini koruyarak) dönemden döneme aktarılmaları, kent tarihinin en ironik yanlarından birini oluşturur (Bilgin, Boysan 1997).

Antik çağlardaki başlangıçlarından bu yana kent mekanları, kentin ve kent halkının kimliğini yansıtan ve fiziksel olarak çevrelerini kuşatan yapılarla tanımlanan 'toplumsal yoğunlaşma odakları' biçiminde ele alınmışlardır. Tarih öncesi dönemlerin organik düzenlemelerinin ardından, Antik Yunan'da ilk kamusal açık, ancak fiziksel olarak tanımsız, toplanma alanı olarak 'akropol' ortaya çıkmıştır. Geç Yunan döneminde ise kamusal fonksiyonların gerçekleştiği kamusal binalarla çevrili, at nalı biçiminde gelişen 'agora', Yunan kentinin en önemli ögesi olmuştur. Halkın bir araya geldiği yer anlamına gelen agora, başlangıçta tamamen geniş bir yol mekanı iken, daha sonraları, etrafını çevreleyen yapı adalarına ve yapılara bağlı olarak dikdörtgen biçimine ulaşmıştır (Wycherley, 1991). Roma kentlerinin odak noktası olan 'forum' ise, düzensiz bir sokak ağının kesişim noktasında, kentlilerin buluşma mekanı olarak yerini almıştır. Roma forumu, kent için, bir evin sanat değeri yüksek, pahalı ve gösterişli mobilyalarla tefriş edilmiş salonu gibidir. Agoranın çok fonksiyonlu meydan yapısı Roma forumunda az fonksiyonlu bir 'politik prestij' meydanına dönüşmüştür (Sitte, 1965, Samsroth, 1995). Yunan agorası veya Roma forumu gibi, ortaçağ kent

meydanları da sistematik olarak binalarla çevrilmiştir. Sanat eserleriyle, anıtlarla donatılmış ortaçağ ve sonrasında daha anıtsal ölçekte ve formda gelişen Rönesans meydanları, kent ve kentlilerin gurur ve sevinç kaynakları, trafiğin düğüm noktası, kamuya açık tören ve kutlamaların, devletle ilgili kanun ve duyuruların ve benzeri etkinliklerin gerçekleştiği kamu alanları olmuşlardır (Samsroth, 1995).

Kamusal mekan ifadesinin gerçek anlamını kazanması, Batıda sanayileşme, hızlı kentleşme ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan büyük kentsel kriz döneminde, yani kentler üzerinde düşüncenin yoğun olduğu bir dönemde olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında konut ve ulaşım altyapısının özendirildiği dönemlerde kentsel mekanlar artık 'dış mekanlar' şeklini almış, tasarım ve planlama açısından kurumsal ve uygulama alanlarında ihmal ve gözardı edilmişlerdir (Çubuk, 1991). Tarih içerisinde kent mekanlarının biçimlenmesinde insan faktörünün öncelik taşınmasına karşılık, endüstri toplumu ile beraber, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra artan üretim ve refah düzeyi sonucunda, motorlu araçlar bu mekanlarda insanlara egemen olmuşlar, yapı ve trafik karmaşasında insanlar kent mekanlarına yabancılaşmışlardır (Gündüz, 1991). 1970'li yılların başlarında ise, toplum içinde yeni sosyal ilişkilerin doğması sonucu 'çevre' ve 'yaşam çevresi' kavramları ile 'kamusal mekanlar', planlama ve tasarım alanında fiziksel ve sosyal öğeler olarak tekrar önem kazanmış, hatta bazı ülkelerin devlet politikaları içinde yer almaya başlamıştır. Bundan sonra yeni bir yönelişle, kentsel strüktürlerde 'kentsel ortak mekanlar' olarak önem kazanan kamusal alanlar, kentlilerin sosyal, kültürel ve iletişimsel olarak gerçek gereksinimlerini karşılamada yeni görevler de yüklenmişler; özellikle yüksek binalar arasında kalan alanlar, günümüz yaşantısını simgeleyen kentsel kamu mekanları olarak düzenlenmişlerdir (Çubuk, 1991).

Bugün, en genel anlamıyla, kentlilerin, 'konut ve iş dışındaki yaşamlarının geçtiği kent alanları' nı kamusal mekanlar olarak tanımlamak mümkündür. Kamu mekanları, psikolojik ve duyuşal gereksinimlerin karşılanması, sosyal ilişkiler ve ekonomik değişimlerin sağlanmasına yönelik işlevleri karşılarlar. Söz konusu kamu mekanları, toplumun dolaştığı, üzerinde hareket ettiği yaya yollarını, çeşitli aktivitelerin geçtiği sokakları ve alanları, geçit mekanlarını, geniş toplanma alanlarını, meydanları vb. kapsamaktadır. Bu alanlar kullanıcılarına sundukları olanakların zenginliği oranında toplumu çekerler. Merkezi kent mekanlarında yer alan kamu alanları, kentsel dinamizmin en yoğun alanlarıdır. Ticaret, yönetim, kültür ve eğlence etkinliklerinin bu alanlardaki konumu, bu alanları cazip kılan en önemli etkenlerden biridir. Ancak, yakın dönemlerde oluşmaya başlayan 'bilgi toplumu' içinde, bilgi ve iletişim

teknolojilerinin gelişmesiyle, kamusal, işlevsel ve paylaşımsal açıdan kamusal mekanlar yerlerini 'elektronik mekanlar' a bırakmaya başlamışlardır (Önal, 2000).

4.2 Teknoloji ve Gündelik Hayat

Bilgi teknolojilerinin (iletişim, bilgisayar, robot vb.) çok hızlı gelişmesi, ucuzlaması, ve toplumun tüm kesimlerine hızla yayılmaya başlaması ile birlikte, özellikle gelişmiş ülkeler için bilgi toplumu kavramı gerçek olmaya başlamıştır. Özellikle son yirmi yılda, ondokuzuncu yüzyılın sanayi devrimine benzer olarak bilgi devriminin dünya gündemine girdiği, küreselleşme, bilgi toplumu gibi yeni kavramların, toplumun pek çok alanında olduğu gibi kentsel ortamda da etkili olmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Kamusal sistemler açısından bakıldığında bilgi teknolojileri, kentlerdeki doğrusal hareketlerin yerini alamamakta, sadece mekansal ilişkileri doğrusal olmayan ağ boyutuna taşımaktadır. Kentsel yapılar sanal ağ denilen hiyerarşik olmayan bir sistem içerisinde yerlerini almaktadırlar. Kentlerin imajını oluşturan temel elemanlar, bilgi teknolojilerinin kentsel sistemler arasına girmesi ile değişmemekte, ancak bu elemanlar arasına uydu alıcıları vb. gibi bazı fiziksel ayrıntılar, ve enformasyon kentlerinin belirleyicisi olan akıllı binalar, telekomünikasyon akımlarını yönlendiren 'teleport'lar eklenmektedir. Burada vurgulanması gereken nokta, kentlerdeki bu türden fiziksel değişimlerin kaynağının kentsel fonksiyonların değişmesi olduğudur. Dolayısıyla bilgi teknolojilerinin kentsel imaj üzerinde oynadığı rol 'erişilebilirlik ve kentsel kullanımlar' olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri, işyerleri için mekan bağımlılığını ortadan kaldırmakta, mevcut ulaşım ağları üzerinde ulaşılabilirliği artırmakta ve kentin sınırlarının genişlemesine neden olmakta; tüm bu etkilerle, kentin kolektif imajını temelden değiştirmektedir. Bu değişim ise kentsel fonksiyonlar, kullanıcılar ve mekanlar arasındaki ilişkileri zayıflatmaktadır (Fathy, 1991, Önal, 2000).

Bilgi teknolojilerinin elektronik alışveriş, elektronik iş, elektronik okul, elektronik konferans gibi ağ uygulamaları ile birlikte, kent ortamında yüksek oranda ve oldukça esnek yapıda oluşan yeni bir üretim, tüketim ve sosyal yapılanma paterni görülmektedir (Dede ve Çalgüner, 1998). Ancak bu yeni yapılanmanın kentsel kamusal mekanlar ve bu mekanların kullanıcıları üzerindeki sistemli etkileri henüz belirginleşmemiştir. Buna karşılık günümüzde insanlar, iş, alışveriş gibi sosyal amaçlı / kamusal mekanlarda bir araya gelmek, sohbet etmek, iletişim kurmak yerine, evlerinde iç çamaşırlarıyla oturup, yeni iletişim ağlarını kullanarak, tanıdıkları veya tanımadıkları kişilerle, bildikleri ya da bilmedikleri, ya da öğrenmek istedikleri

konularda iletişim kurmaktadır. Sosyal anlamda bu şekilde ortaya çıkan elektronik mekanlar, antik kentin agorasının ve forumunun, geleneksel kentin meydanlarının yerini, ya da bunların yanında yerini almaya başlamaktadır (Önal, 2000). Bu açıdan bakıldığında teknolojinin hızlı gelişimi gündelik hayatta, bilginin hızlı yayılması, kolay ulaşılması, günlük faaliyetlerde sunulan kolaylık gibi avantajlar sağlarken diğer bir yandan toplumun fiziksel hareketliliğini ve esnekliğini kısıtlayan bir yapıya sahiptir.

5. SANAL (ELEKTRONİK) KAMUSAL ALANLAR

5.1 Sanal Kamusal Alanlarda Mekan Kavramı

Elektronik mekan, birden fazla sayıda kullanıcının karşılıklı olarak tam bir etkileşim içinde olduğu, insan duyu organlarına veri giriş çıkışını mümkün kılan, gerçek ve sanal simülasyonlara izin veren, uzakta varolma (telepresence) yoluyla uzaktan bilgi toplamayı ve bunların kontrolünü sağlayan, gerçek uzamdaki ürün ve mekanlara entegre olmuş ve bunlarla iletişim halindeki, halihazırda varolan ve gelecekte ortaya çıkacak olan iletişim ağları tarafında sunulan yollar üzerinde, küresel bilgi iletişim sistemindeki bütün bilgilerin tam olarak mekansal hale getirilmiş görüntüleridir (Novak,1991).

Elektronik mekan özellikle de küresel ağ tarafından yaratılan dijital mekan, 1990'lı yılların ortalarında ortaya çıkan, tüketime dönük endüstri sonrası bilgi ve iletişim teknolojisinin bir ürünüdür (Greenhill ve Fletcher, 1998). Elektronik olarak yaratılan mekan, yıllar boyunca bildiğimiz fiziksel mekanın pek çok özelliğinden farklı özellikler taşımaktadır. Burada mekan 'tanımsız' ve 'sınırsız'dır, ancak mekanın içerisindeki her yer, zaman sınırı olmaksızın 'ulaşılabilir, erişilebilir'. Elektronik ortamlarda yaratılan sosyal/kamusal alanlar, geleneksel kentsel kamusal alanlarla 'fiziksel' benzerlik taşımazlar. Bu mekanlar yalnızca geleneksel kentsel kamusal mekanlarda yüz-yüze sağlanan 'karşılıklı etkileşim / interaktivite' yi elektronik ortamda sağlarlar; ancak bu interaktiviteyi zorunlu da kılmazlar. Burada söz konusu kullanıcı, mekansal olarak o anda 'her yerde' iken, aslında belirgin 'hiçbir yerde'dir (Adrian, 1995). Bunların yanı sıra sınırsız bilgi alışverişi ve iletişim imkanı sağlayan elektronik kamusal mekan, belirgin ve tanımlanabilir bir 'kültür' ortamı sunar.

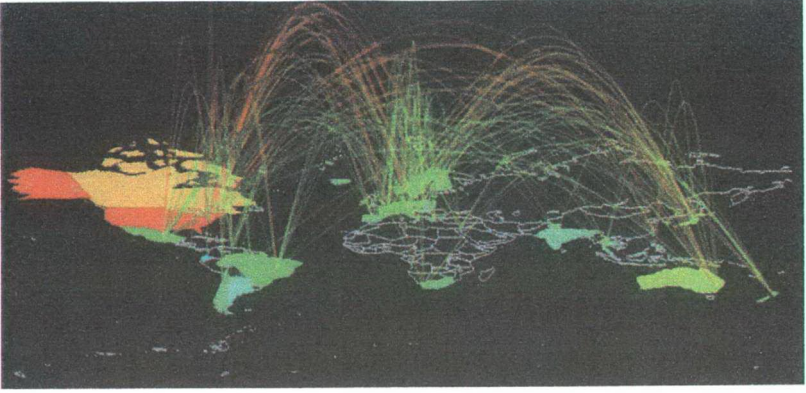
Fiziksel mekan ile sanal mekan arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlamak açısından Graham ve Marvin (1996), binalar, sokaklar, yollar, meydanlar gibi kentin fiziksel mekanlarını içeren kentsel kamusal mekanlarla, bilgisayar programı kullanılarak yaratılan elektronik mekanlar arasında bir karşılaştırma yapmışlardır. Bu karşılaştırmada, kentsel kamusal mekanlar, bölgesel (territory), sabit (fixity), katı (embedded), maddesel (material), görünebilir (visible), dokunulabilir (tangible), gerçek (actual), sosyal (social) gibi tanımlamalarla anlatılırken, elektronik mekanlar buna karşıt olarak, ağ (network), hareketli / değişime açık (motion / flux), esnek (disembedded), maddesel olmayan (immaterial), görünmez (invisible), dokunulamaz (intangible), soyut (abstract), mantıksal (logical) olma özellikleriyle ön plana çıkarılmaktadır. Elektronik ve fiziksel mekanların özellikleri, karşılıklı bağımlılık miktarına bağlı olarak, karşıtlık göstermek yerine bir paralellik veya ilerleme oluşturabilir. Bu ortamlardaki

deneyimler bütünüyle fiziksel olabileceği gibi hem fiziksel hem de sanal ortamda ya da tümüyle sanal olarak gerçekleşebilir (Tanney, 1997).

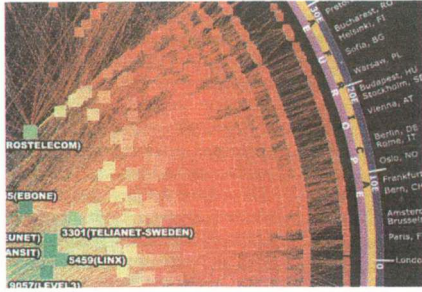
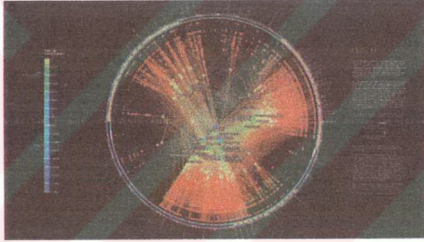
Mitchell (1995) ise ticaretten cinselliğe, çalışmadan eğlenceye fiziksel mekandaki işlevlerin giderek sanal mekandaki işlevlerle yer değiştirdiği bir dünyada, “yeniden bir araya getirme mimarisi” (recombinant architecture) ile inşa edilen, “elektronik agoralar”da sanal gerçeklik deneyimi aracılığıyla gerçek topluluklar yaratan, küresel bir “bitler kenti” nin doğmakta olduğunu belirtir. Önceleri birşeyler yapmak için agoraya, foruma, meydana, daha sonraları kafeye, bara, ana caddeye, alışveriş merkezine, plaja, spor salonuna, yemekhaneye, ofise giden insanların, şimdi yerlerinden kıpırdamadan konferanslara katılmak, işlerini yönetmek, yeni insanlarla tanışmak, kamuoyu tartışmalarına katılmak gibi birçok eylemi yerlerinden kıpırdamadan yapabildiklerini, dolayısıyla eski Yunan’da agora ne kadar önemli ve merkezi bir konumda idiye, bambaşka bir fiziksel yapıya sahip olan ve tamamen farklı kurallara göre işleyen elektronik agoranın da 21.yy. da bir o kadar önemli olacağını ileri sürer.

Geleneksel kamusal alanın en belirleyici özelliklerinden biri de senkronik olmasıdır. Senkronikliği temel alan (belli sayıda insanın belli bir süre boyunca bir aktiviteyi gerçekleştirmelerini sağlayacak) mekansal düzenlemeler, katılımcıların aynı zamanda aynı yerde olmalarına, söylenenleri aynı anda duymalarına ve anında cevap vermelerine dayanmaktadır. Kentlerin senkronik tasarımında lokantalar, kafeler gibi insanların aynı anda bir yerde bulunmalarına dayalı mekanlar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra taşıt tarifeleri, trafik yoğunluğu, organize edilen buluşmalar ve randevular kente kendine özgü bir ritm vermekte ve kentlerin aynı zaman birimini paylaşmasını sağlamaktadır. Ancak elektronik ortamdaki asenkronizm (eşzamanlı olmama) bu bütünlüğü de bozmaktadır. İnsanların kendilerinden başkalarını da içeren aktivitelerin ve yaşantıların çoğu için, diğer insanlarla ne aynı zamanı ne de aynı mekanı paylaşmaları gerekmektedir, herşeye ulaşılabilir (Mitchell 1995).

Ancak Mitchell’in “şimdi” ve “buradan” diyerek desteklediği eşzamanlı olmayan kamusal kullanım biçimleri, sanal kamusal alanların, fiziksel mekanların işlevini hiçbir zaman tam olarak karşılayamayacağını bir göstergesidir. İnsanlar sosyal ve psikolojik olarak, “birlikte olma” ihtiyacı duyarlar. Televizyonda izlemek gibi bir seçenekleri varken yüzlerce insanın konserlere gitmesi, stadyumlarda spor müsabakaları seyretmeleri, “birlikte” ve “eşzamanlı” paylaşımlara duyulan talebi gösterir. Bu açıdan sanal kamusal alanların sunamadığı hazır bulunma ve yüz-yüzelik ihtiyacının fiziksel mekanların yeri doldurulamayan özelliği olduğu söylenebilir.

Şekil 5.1 Ocak 2000 itibariyle internet çekirdeğinin topolojisi (Mimarlık ve Sanallık, s.47)

Şekil 5.2 Uluslararası internet trafik akış grafiği (Mimarlık ve Sanallık, s.47)

5.2 Sanal Topluluklar

Rheingold (1994), sanal toplulukları, yeterli sayıda insanın, insani duygularla, kişiler arası ilişkiler kurmak üzere elektronik ortamda kamusal tartışmalara yeterince uzun bir süre katılmasıyla 'ağ' da oluşan toplumsal kümelenmeler şeklinde tanımlamaktadır.

Sanal topluluklarda insanlar, espri, bilimsel tartışma, ticaret ve planlar yapmakta, duygusal ilişkileri paylaşmaktadırlar. Beyin fırtınası, dedikodu ve düşmanlık yapmakta, arkadaş bulup kaybetmekte, oyun oynamakta, sanatla uğraşmakta veya amaçsız dolaşmaktadırlar. Sanal topluluklarda insanlar, vücutlarını geride bırakarak, gerçek hayatta ne yapıyorlarsa onu yaparlar. Bir çok insan için, sanal dünyanın çeşitliliği ve kültürel zenginliği büyük bir çekiciliğe sahiptir. Sanal topluluklar içinde, kitap satın alınabilir, basılmamış akademik yayınların elektronik versiyonlarına ulaşılabilir, toplantı düzenlenebilir ve psikoterapi yeri olarak kullanılabilir (Rheingold, 1994). Bu topluluklarda, aynı ilgi alanını, sorunu paylaşan insanlar, coğrafi sınırlar olmaksızın aynı mekanı paylaşıp, görüş alışverişinde bulunabilmektedirler. Bunun yanı sıra sanal toplulukları çekici kılan unsurlardan birisi, uygarlıkla beraber gelen tüm maskeleri, bir tarafa bırakmayı kolaylaştırmasıdır. Sanal topluluklar anonim bir karektere sahiptir. Orada insanlar bir takma ad (nickname) arkasına saklanabilmekte ve sosyal kontrolün olmadığı bir ortamda toplumsal baskıları atarak, olabildiğince özgür hareket etme imkanı bulmaktadırlar.

Çağdaş sanayi toplumlarında insanlar, spontaneliği, özgünlüğü ve yeniliği kalmamış bir hayatta toplumsal sistemin uygun gördüğü toplumsal rollerini icrada gönülsüz davranmakta ve değiştiremedikleri reel-toplumunu "terk etmek" umuduyla kendi alt-kültür adacıklarına çekilmeye çalışmaktadırlar (Oskay, 1993). Ağ'daki sanal topluluklar işte bu büyük toplumsal canlanma ve yenilenme taleplerinin odaklandığı toplumsallık dürtüsüne karşılık gelen yenilikçi çözümler yelpazesinin birer parçasıdır. Bu bağlamda elektronik sanal topluluklar, hayatta kalmak için geliştirilen karmaşık ve becerikli stratejiler haline gelmektedirler. Gerçek dünyada yitirilen değerlerin ve ideallerin sanal gerçeklik konumunda yeniden elde edilebileceği düşünülmektedir. Bu yeni araçla birbirlerine bölgesel tesadüflerle değil, ilgi ve yakınlık ortaklığıyla bağlı yeni topluluk biçimlerinin oluşturulabileceği ileri sürülmektedir (İnam, 1999).

İnternetin gündelik hayatın her alanındaki değişik türden ilgilerin birer parçası olarak yaygın bir şekilde kullanımı, girişimci eğilimlerin, devlet ya da sermayenin kontrolü altında olmaksızın kendilerini somutlaştırmalarına ortam hazırlamaktadır. Yaygın olanakları, internet ile son derece basitleşmiş ve ucuzlanmış, iletişimin denetimden uzak bir biçimde

gerçekleştirilmesinin önü açılmıştır. Artık ortak düşünce ve eylemler üreten kişilerin, katılımcı kültürler oluşturmaları söz konusudur. Oluşturulan bu kültürlerin de anında, zaman/mekan sınırlamalarından arınmış ve aracı olarak sürekli bir iletişim imkanı yaratacak şekilde gecikmeksizin diğer internet kullanıcılarına ulaştırılması hayal olmaktan çıkmıştır. Bu da toplumsal, kültürel ve enformatik boyutlarda büyük değişimler yaşanmasına neden olmaktadır (Liska, Grune, 1999, Kozanoğlu, 1997).

Tüm bu olanaklara kuşkuyla bakan yaklaşımlar da söz konusudur. "Küresel nettaşlık"ın, kişisel bir bilgisayar alıp, onu dünya telefon hatlarına bağlayacak, bir modem sahibi olacak ve işlem maliyetlerini ödeyebilecek kişilerle sınırlı olduğuna dikkat çekilmektedir. İnternet sitelerinin % 96'sından fazlası en zengin 27 ülkeye aittir. Akıcı derecede İngilizce bilmek internet kullanımının fiili bir önkoşulu olmayı sürdürmektedir. Dolayısıyla bu devrimin, dünya çapında "enformasyon zengini" küçük bir ülkeler ve bireyler grubuyla, bu özel iktidar biçiminden dışlanmış olan mülksüz çoğunluk arasında yeni bir uluslararası bölünmeye yol açacağı öngörülmektedir. İnternet'in gerçek anlamda bilgi ve enformasyonun demokratikleşmesinde ciddi bir adım teşkil edebilmesi için, İnternet'in sağladığı imkânların kullanımı için gerekli asgari donanımın yeterince ucuzlayarak herkesçe edinilebilir olmasını beklemek gerekmektedir. Bilgisayarlar bir yandan sisteme hizmet ederken öte yandan da talep ağırlığının altında çökmenin eşiğinde gibidirler. Sürekli yeni kapasitelerin yaratılması gerekmekte ve kullanıcılar sık sık aşırı bilgi yükünden şikayet etmektedirler (Marchall, 1999). Bu nedenle de İnternet kullanımının toplumsal etkilerine ilişkin tartışmaların bitmesi beklenemez, aksine bu konuda ortaya atılan iddiaların sınırsızlığı söz konusudur. Çünkü İnternet, bir yandan yaşantının kolaylaştırılmasına ilişkin umutları beslerken öte yandan da hayatın sönmeyeceğine ilişkin kaygıları güçlendirmektedir.

5.3 Sanal Kamusal İlişki

Kamusal alana tarihsel olarak ev sahipliği yapmış olan mekânların varlıklarını sürdürmekle birlikte işlevlerini yazılı ve sözlü basına devretmeleriyle başlayan süreç, İnternetle birlikte yeni bir biçim almıştır, yine de İnternet "café" leri ile geçmişin "agora" ları arasında büyük fark vardır. Her şeyin eriyerek sayısallaştığı çağımızda buluşmalar artık "yüz yüze" olmaktan çıkmaktadır. Tarihsel olarak belli bir vücutun üzerinde mümkün ve anlamlı olabilen "kimlik" artık "vücut"tan kopmaktadır. Fiziki bir vücut gerekirken varolma ve onun ifadesi ile kimlik artık vücutun kendisi olmadan da varolabilmekte ve kamusal alana katılabilmektedir. Ne var ki kimliğin sahibi açısından yaptıklarından dolayı sorumlu olma nedenlerini bir anlamda

ortadan kaldıran bu durum, o kimliğe ait eylemlerin muhatabı olanlar açısından “güven” oluşumuna engel olmaktadır. Fark gözetilmeksizin herkesin katılabilirliği ideali üzerine kurulu bulunan kamusal alan, gerçekte farkların ortadan kalkmadığı ama paranteze alındığı ya da görmezden gelindiği -bazen de gelinmediği- bir alan iken, İnternet’le birlikte Habermas’ın (1997) ideal kamusal alan tarifine daha uygun bir durum ortaya çıkmıştır. Çünkü bu ortamda bireylerin kimlikleri, kendilerinden bağımsız olarak varolan bir şey değil, aksine kendi elleriyle kurdukları bir şeydir. Daha önceki kamusal alanlarda farklar “görmezden gelinirken”, İnternet’te farklar “gözetlenemez” olmuştur.

İsimle adresin içiçe geçerek özdeşleştiği İnternet ortamında somut bir aradalık ve sosyal statü gibi özelliklerin olmayışı bir taraftan katılımı arttırmakta, öbür taraftan katılımcıların katılıma atfettikleri anlam ve önemi çoğu yerde azaltmaktadır. Eşitliği “varsayılan” bir eşitlik olmaktan çıkarıp gerçek bir eşitliğe dönüştüren İnternet, buna karşılık belirsizlik, dolayısıyla yeterince “güven” telkin edememektedir (Uğur ve Bilici, 1998).

Geleneksel olarak kişinin kimliği onunla kurulan temas sayesinde tanımlanır. Kimlik fiziksel beden içinde kökleşmiştir. Bu durağanlık bireyleri pozisyonlarından sorumlu olmaya zorlamakta ve insanlar arasında güven duygusunun yaratımına izin vermektedir. İnternet ise bireylerin kendi kimliklerini tanımlamalarına ve onları kendi istekleri doğrultusunda değiştirmelerine izin vermektedir. Bu türde değişken kimlikler bildiğimiz sabit bir politik toplumun şekillenmesi için uygun değildir. Netteki muhalafet ya da görüş ayrılığı uzlaşmaya götürmekten çok değişik görüş bolluğu yaratma olanağı sağlamaktadır Bu anlamda İnternet, konuşmanın çok kolay ve yaygın olduğu ancak bir sonuca ulaşma anlamında uzlaşmanın aynı kolaylıkla gerçekleşmediği bir ortamdır. Kamusal alana yüklenen “kamuoyu” oluşturma işlevinin İnternet ortamında pek o kadar da merkezi bir yer kazanmadığı söylenebilir dolayısıyla İnternet geleneksel kamusal alandan çok farklı bir sosyal mekan olma özelliği göstermektedir.

İnternet bütünüyle yeni bir olgudur ve demokratik politika üzerindeki etkileri tarihi örneklere bakılarak tahmin edilemez. İnternet hükümeti tehdit eder, özel mülkiyetle alay eder (bilginin sonsuz yeniden üretilebilirliği), ve ahlaki değerleri zorlar (pornografinin yayılması). İnternet teknolojisi kamusal alanın yeni bir şekli olarak algılanmamalıdır. Tartışılması gereken ağlaşmış geleceğin bilinenin dışında nasıl farklılaşacağı olmalıdır (Poster, 1997).

Sanal kamusal alanın henüz geleneksel mekanın sahip olduğu önemli politik fonksiyona sahip olduğu pek söylenemez. İnternet’te tartışılan/gündemde olan konular çok geniş bir kategoriye

sahiptir. Sıradan konulardan, felsefe, politika, bilim gibi ciddi konular içeren sayfalara kadar birçok site/tartışma forumu bulunmaktadır. Ancak bu tip içerikli siteler sayıca laflama (chat) yapanlarla dolu romans sitelerinin yanında epey kısıtlı kalmaktadır. Buna rağmen, Rheingold'un (1994) belirttiği gibi, internetin bütün dünyaya yayılmış, fiziksel olmayan, şimdilik denetim altına alınamayan anarşik doğası ve bireysel görüş ve makalelere direk geribildirim olanağı sağlayan interaktif yönü, bu ortamın demokrasi potansiyelini oluşturan iki önemli özelliğidir.

6. SONUÇ

Uygarlık tarihi boyunca, eski Yunan agorası, belediye binaları, dini yapılar, kafeler, meydanlar, hatta sokak köşeleri kamu ile ilgili meselelerin tartışıldığı mekanlar olmuştur. Kamunun ortak fikirleri bu yerlerde şekillenmiş ve politikacıların düzenlemeleri ile bağlamı oluşturmuşlardır. Kamu alanı hiçbir zaman şahısları içermemesi ve parlamenter hareketlerin sonuçlarının belirleyicisi olmamasına rağmen, sağlıklı bir temsili demokrasi ortamında bulunması gereken fikir ayrılıklarına katkıda bulunmuştur. Bu kamu alanlarından çoğu hala varlığını sürdürmektedir ancak artık politik tartışmaların ve hareketlerin merkezi olma özelliklerini kaybetmişlerdir. İnsanları bir araya getirmekten çok onları izole eden televizyon ve medyanın diğer kullanım şekilleri büyük ölçüde kamu alanlarının yerine geçmiştir.

Çağımızda geleneksel kamusal alanın niteliği tüketime veya turizme hitap eden yerler olmak gibi bir kısıtlanmışlık içindedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler sayesinde üretilen teknolojik donatılar şimdilik kamusal alanların bu kısıtlanmışlıktan sıyrılmasına aracılık edememektedirler. Fiziksel kamusal alanın imajı, dev ekranlar, ilan panoları, elektronik bina cepheleri, info kiosk gibi teknolojik donatılarla 'dijitalleşirken', renkli ancak içeriksiz bir yapıya dönüşmektedir. Kamusal alandaki elemanların çoğu örgütlü bir işlev grubunu getirirken aynı zamanda örgütlü bir mekan da getirmektedirler. Bu bağlamda işlev esnekliği yüksek olan kamusal alanların, teknolojik donanımın yerleştirilmesi ile kullanım toleransları azalmaktadır. Kamusal alanın kullanım esnekliği, fiziksel mekandan kullanılan teknolojik elemana kaymaktadır. Bu elemanların, 'interaktivite' gibi etkileşim sağlayan bir özelliği bünyelerinde barındırdıkları göz önünde bulundurulduğunda, toplumun kamusal alanı kullanımı açısından canlandırıcı bir etkiye sahip olacakları söylenebilir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle, kamusal, işlevsel ve paylaşımsal açıdan kamusal mekanlar yerlerini 'elektronik mekanlar'a bırakmaya başlamışlardır. Özellikle İnternet'in yaygın kullanılmaya başlanmasıyla, kamusal alan ve özel alan kavramları içiçe geçmeye başlamış, dijital ortamda hayata geçen sanal kamusal mekanlar yeni agoralar olma potansiyeli taşıyıp taşımadıkları konusunda bir çok tartışmanın odak noktası olmuşlardır.

Kentlerin fiziksel büyüklüğü, ulaşımı, nüfusu daha kolay ulaşılabilen sanal ortamlara ilgiyi arttırmaktadır. Ancak İnternet'i kullanma imkanı diğer kitle iletişim araçlarını kullanmakla kıyaslandığında çok daha ucuz ve ulaşılabilir gözükse de etkin kullanım için eğitim gerektiren bir teknoloji olması, İnternet'in henüz toplumun bütün kesimlerine hitap eden bir kamusal alan olma olasılığını zayıflatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adrian, R., (1995), Infobahn Blues (online), C-Theory (erişim tarihi 22.06.2002), http://www.ctheory.com/a-infobahn_blues.html den temin edilmiştir.
- Arcan, E.F., Evcı F., (1992), Mimari Tasarıma Yaklaşım, Bina Bilgisi Çalışmaları, İki K Yayınevi, İstanbul.
- Arendt, H., (1994), İnsanlık Durumu, İletişim, İstanbul.
- Bari, (1963), Le Origini Dell'urbanistica Moderna, 1850 tarihli Fransız yasının metni.
- Benevolo, L., (1993), Avrupa Tarihinde Kentler, Afa, İstanbul.
- Benjamin, W., (1993), Pasajlar, Yapı Kredi, İstanbul.
- Berman, M., (1982), Katı Olan Herşey Buharlaşıyor, İletişim, İstanbul.
- Bilgin, İ., Boysan, B., (1997), "Taksim Meydanı Üzerine Düşünceler", Mimarlık Dergisi, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul.
- Bourdieu, P., (1995), "Kamuoyu Yoktur", H. Kamuoyu Kimin Oyu?, Kesit, İstanbul.
- Broadbent, G., (1973), Design in Architecture: Architecture and the Human Sciences, John Wiley and Sons, Chichester.
- Çubuk, M., (1991), "Kamu Mekanları ve Kentsel Tasarım", Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, s.15-17.
- Dede, O. M., Çalgüner T. (1998), "Bilgi Toplumunda Kent Modeli, Bilgi Toplumuna Geçişte Kent Kültürünün Uyum Sorunları", Türkiye'de 20. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 4. Şehircilik Kongresi: Kent – Kültür ve Toplumsal Uyum ve Habitat II Sonuçlarının Değerlendirilmesi, ed. Mehmet Çubuk, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, s.89-109.
- Eşitmez, M., (1996), "Kamusal Varoluş", Siyaset Kamu İktisat Dergisi, 8:25-32.
- Fathy, T.A., (1991), Telecity : Information Technology and Its Impacts on City Form, Preager, New York.
- Graham, S., Marvin, S., (1996), Telecommunications and The City: Electronic Spaces, Urban Places, London, New York, Routeledge.
- Greenhill, A., Fletcher, G. (1998), The Social Construction of Electronic Space, Griffith University.
- Gündüz, O., (1991), "Kent Mekanlarının Yaşatılması", Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, s.143-147.
- Habermas, J., (1997), Kamusal Varoluşun Yapısal Dönüşümü, İletişim, İstanbul.
- Hellinga, H., Bosma K., (1997), Mastering the City: North European City Planning, cilt 1 ve 2, NAI Publishers/EFL Publications, Rotterdam.
- Howard, E., (1966), Garden Cities of Tomorrow, MIT Press, Massachusetts, Cambridge.

- İnam, A., (1999), "Sanal Gerçeğin Gerçekliği mi, Gerçek Gerçekliğin Sanallığı mı?", Bilgi ve Toplum Dergisi, 2:17-22.
- İnceoğlu, N., (1978), "Bina Programlama Yöntem ve Teknikleri", ders notları, İTÜ Mimarlık Fakültesi.
- İnceoğlu, N., (1982), Mimarlıkta Bina Programlama Olgusu, İTÜ Mimarlık Fakültesi.
- Kılıçbay, M.A., (1993), Şehirler ve Kentler, Gece, Ankara.
- Kozanoğlu, C., (1997), İnternet, Dolunay, Cemaat, 2b, İletişim, İstanbul.
- Küçükerman, Ö., (1996), Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.
- Liska, A., Grune, I., (1999), "Bir Post-Modern Kültür Olarak İnternet 2.6 Versiyonu", Bilgi ve Toplum Dergisi, 2:23-38.
- Marchall, G., (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat, Ankara.
- Mitchell, W.J., (1995), City of Bits, MIT Press, Massachussets, Cambridge.
- Novak, M., (1991), "Liquid Architecture in Cyberspace", In Cyberspace: First Steps, MIT Press, Massachussets, Cambridge.
- Oskay, Ü., (1993), XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri: Kuramsal Bir Yaklaşım, Der, İstanbul.
- Önal, Ş., (2000), "Kamusal Alan: Agoralardan Elektronik Mekanlara", Domus Dergisi, 7:76-80.
- Poster, M., (1997), "The Net as a Public Sphere?" (online), (erişim tarihi : 21.07.2002), http://www.wired.com/wired/archive/3.11/poster.if_pr.html den temin edilmiştir.
- Rheingold, H.B., (1994), Virtual Communities: Finding Connection in a Computerised World (online yayın), (erişim tarihi, 23.06.2002), <http://www.rheingold.com/vc/book> den temin edilmiştir.
- Rykwert, J., (1988), The Idea of a Town : The Anthropology of Urban Form in Rome, Italy and The Ancient World, The MIT Press, Massachussets.
- Samsroth, K., (1995), Grundlagen der Stadtraumgestaltung, Wien Stadtraum, Wien.
- Sennett, R., (1992), Gözün Vicdanı, Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam, Ayrıntı, İstanbul.
- Sennett, R., (1996), Kamusal İnsanın Çöküşü, Ayrıntı, İstanbul.
- Sezer, D., (1997), "Mahremiyetin Despotlukları:Kamusal İnsanın Çöküşü Üzerine Bir Deneme" (online), Körotonomedy (erişim tarihi:12.06.2002), <http://www.korotonomedy.net/theoria/mahrem.html> den temin edilmiştir.
- Sitte, C., (1965), City Planning According to Artistic Principles, Collins&Collins, New York.
- Tanney. S., (1997), "Evidence of Place in Electronic Space" (online), (erişim tarihi 10.07.2002) <http://www.hitl.washington.edu/people/susan/musings/e-place3.html> den temin edilmiştir.

Turan, Ö., (1997), "Özgürleşme ve Kamusal Alanın İçeriksizleşmesi" (online), Araf Dil Düşünce Dergisi (erişim tarihi:19.04.2002), http://www.araf.net/dergi/sapo/sp2_o_turan.shtml den temin edilmiştir.

Uğur A., Bilici M., (1998), " Bilgi Toplumu, İnternet ve Demokrasi, Dijital Alemin Genleşen Kamusal Alanı", Yeni Türkiye 21. Yüzyıl Özel Sayısı, cilt:1, 19:448-496.

Webb, M., (1990), Die Mitte der Stadt, Campus Verlag GmbH, Singapur.

Wycherley, R.E., (1991), "Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Deneme, Eleştiri ve Tarih Dizisi 3A, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 10.04.1978

Doğum yeri Ankara

Lise 1991-1994 Bursa Atatürk Lisesi

Lisans 1994-2000 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü

Yüksek Lisans 2000-2002 Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı,
Bilgisayar Ortamında Mimarlık Programı

Çalıştığı kurum

1999-2001

Aga Khan Trust for Culture & World Monument
Fund - Mostar 2004 Project

